

REVISJONSUTVALGET

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 597
Leveringsfrist: 25.04.2012

Til sammen 17 603 ord

24.04.2012

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING OG AVGRENSNING</u>	<u>1</u>
1.1	Revisjonsutvalget	1
1.2	Styrets grunnleggende plikter	1
1.3	Oversikt over innholdet.....	2
1.4	Disponering av oppgaven.....	2
<u>2</u>	<u>BAKGRUNNEN FOR REGLENE OM REVISJONSUTVALG</u>	<u>4</u>
2.1	Hendelsene som skapte revisjonsutvalget.....	4
2.1.1	Finansskandalene (NY)	4
2.1.2	Revisjonsutvalget i USA.....	6
2.1.3	Revisjonsutvalget i Europa	7
2.2	Lovarbeidet i EU.....	8
2.2.1	Selskapsdirektivene i EU	8
2.2.2	EUs Revisjonsdirektiv av 2006 (Direktiv 2006/43/EF)	8
2.2.3	EUs Regnskapsdirektiv av 2006	9
2.3	Lovarbeidet i Norge.....	9
2.3.1	Gjennomføring av Revisjonsdirektivet i norsk lovgivning.....	9
2.3.2	Kommentar	11
2.4	Eierstyring og selskapsledelse i Norge	11
2.4.1	NUES etablerer Corporate Governance–anbefalinger	11
2.4.2	Formål med NUES-anbefalingene.....	11
2.4.3	Innholdet i NUES-anbefalingen.....	12
2.4.4	NUES-anbefalingene og rettskraft.....	13
2.4.5	Følg eller forklar prinsippet	14
2.4.6	NUES og revisjonsutvalget.....	15
2.4.7	Revisjoner av NUES-anbefalingen	15
<u>3</u>	<u>HENSYN, INTERESSETER OG KOST-NYTTEBETRAKTNINGER.....</u>	<u>16</u>

3.1	Hovedtemaene.....	16
3.2	Hvilke hensyn ligger bak reglene	16
3.2.1	Hensynene fra EU-forarbeider av 2004	16
3.2.2	Hensynene fra Revisjonsdirektivet av 2006.....	16
3.2.3	Hensynene i Ot. Prp. nr. 78 (2008-2009).....	17
3.2.4	Hensynene i Innst. O nr. 101 (2008-2009)	17
3.2.5	Hensynene hos NUES.....	18
3.2.6	Oppsummering av hensynene bak lovreguleringen av RU	18
3.3	Hvilke interessenter støttes av reglene om revisjonsutvalg	18
3.3.1	NUES-anbefalingen.....	19
3.3.2	Interessene som beskyttes av Revisjonsdirektivet	19
3.3.3	Selskapsinteressen	20
3.3.4	Industrielle investorer	21
3.4	Kost-nytte betraktninger i forarbeidene	22
4	<u>HVEM MÅ HA REVISJONSUTVALG</u>	24
4.1	Lovteksten	24
4.2	Hovedtemaene.....	24
4.3	Hvilke selskaper skal loven gjelde for	24
4.3.1	Selskap av allmenn interesse	24
4.3.2	Revisjonsutvalg i forretningsbanker, sparebanker, forsikringsselskap og finansieringsvirksomheter	25
4.3.3	Allmennaksjeselskaper med verdipapirer på regulert marked	26
4.3.4	Andre selskap med verdipapirer på regulert marked	26
4.4	Revisjonsutvalgets plass som selskapsorgan	27
4.4.1	Kommentar	27
4.5	Unntak fra plikten om revisjonsutvalg	28
4.5.1	Unntak for mindre selskap.....	28
4.5.2	Datterselskap hvor mor har RU	29
4.5.3	Utenlandske selskap.....	29
4.5.4	Andre utenlandske selskaper	29
4.5.5	Andre allmennaksjeselskap.....	30

4.5.6	NUES-anbefalingen om unntak	30
5	<u>HVEM KAN SITTE I REVISJONSUTVALG</u>	31
5.1	Lovteksten	31
5.2	Hovedtemaene.....	31
5.3	Styret utnevner revisjonsutvalg.....	31
5.3.1	Av og blant styrets medlemmer	31
5.3.2	Styremedlemmer som er ledende ansatte er ikke valgbar	32
5.3.3	Ansattevalgte styremedlemmer.....	32
5.3.4	Valgkomiteens arbeid	33
5.3.5	Funksjonstid i RU	34
5.4	Kompetansekravene	35
5.4.1	Kommentar	35
5.4.2	Kompetanse til å forstå	35
5.4.3	Kompetanse til å utfordre	36
5.4.4	Rapporteringskrav.....	37
5.4.5	Kompetanse innenfor regnskap eller revisjon.....	38
5.5	Uavhengighetskravet.....	39
5.5.1	Styreleder.....	39
5.5.2	Styremedlemmer med forretningsmessige relasjoner til selskapet.	40
5.5.3	Forarbeidene	41
5.6	Styret som revisjonsutvalg	41
5.6.1	Vedtektsendring	41
5.6.2	Kompetansekrav når styret er revisjonsutvalg	42
5.6.3	Uavhengighetskrav når styret er revisjonsutvalg	42
5.6.4	Styreleders deltakelse når styret opptrer som revisjonsutvalg	43
5.6.5	Protokollføring når styret er revisjonsutvalg	43
6	<u>HVILKE OPPGAVER HAR REVISJONSUTVALGET.....</u>	45
6.1	Lovteksten	45
6.2	Hovedtemaene.....	45

6.3	Ledelsens erklæring.....	46
6.3.1	Kommentar	46
6.4	Revisjonsutvalget skal forberede styrets behandling og gi råd	47
6.5	Forberede styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen.....	47
6.5.1	Regnskapspliktiges forpliktelser	47
6.5.2	Hva skal inngå i årsregnskapet	48
6.5.3	Frister.....	48
6.5.4	Årsrapport.....	50
6.5.5	Hva skal rapporteres?	51
6.6	Hvordan sikrer oppgavene økt kvalitet i den finansielle rapporteringen?	53
6.6.1	Oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen.....	53
6.6.2	Overvåke systemene for internkontroll og risikokontroll	55
6.6.3	Overvåke systemene for internrevisjon	56
6.6.4	Ha løpende kontakt med revisor om revisjonen av årsregnskapet	57
6.6.5	Vurdere og overvåke revisors uavhengighet.....	58
6.6.6	Valg av revisor.....	59
6.6.7	RUs rapportering til styret	60
6.7	Videreutvikling av oppgavene	60
6.7.1	Kommentar	60
6.8	Andre oppgaver for revisjonsutvalget	61
6.8.1	Finansprospekt.....	61
6.8.2	Emisjonsprospekter.....	61
6.8.3	Styrets erklæring ved oppkjøpstilbud	61
6.8.4	Styrets forberedende arbeid i forkant av salg av en enhet	61
6.8.5	Fusjon og fisjon	62
7	<u>ANSVAR SOM MEDLEM AV REVISJONSUTVALGET</u>	<u>63</u>
7.1	Lovteksten	63
7.2	Hovedtemaene.....	63
7.3	Ansvar etter forarbeidene.....	64
7.4	Eksempler på situasjoner hvor medlemmer av RU kan komme i ansvar	64
7.4.1	Informasjonsplikt.....	64

7.4.2	Informasjonskvalitet	65
7.4.3	Tidsfaktoren - handlingsplikt	65
7.4.4	Forsømmelse av å utføre lovfestede oppgaver	66
7.4.5	Forsømmelse ved ikke å utføre lovpålagte oppgaver godt nok	66
7.4.6	Undersøkelsesplikt ved mistanke	66
7.4.7	Særoppgaver pålagt av styret	67
7.4.8	Styremedlemmer selvstendige undersøkelsesplikt	67
7.4.9	Revisjonsutvalgets leders ansvar	67
7.5	Hvordan revisjonsutvalget reduserer risikoen for eget ansvar	68
8	<u>HVILKE ENDRINGER ER FORESLÅTT FOR REVISJONSUTVALGET</u>	70
8.1	Hovedtemaene	70
8.2	Endringene for revisorene	70
8.2.1	Tiltak mot markedskonsentrasjonen i revisjonsbransjen	70
8.2.2	Revisorrotasjon	70
8.2.3	Partnerskifte hos revisor	71
8.2.4	Utvidet beretning fra revisorene	71
8.2.5	Forbud mot rådgivningstjenester	71
8.2.6	Forbud mot å tilby tilknyttede tjenester til revisjonen	71
8.2.7	Samlet kommentar til forslagene om revisor	71
8.3	Endringene for revisjonsutvalget	72
8.3.1	Styrking av den lovfestede kompetansen	72
8.3.2	Styrking RUs uavhengighet	73
8.3.3	Økt rapportering fra revisor til RUet	73
8.3.4	Større ansvar ved valg av revisor	73
8.4	Forslag fra norske RUpraktikerne	74
8.4.1	Revisjonsutvalgets leder bør ansvarliggjøres	74
8.4.2	Revisjonsutvalgets leder bør autoriseres	74
8.4.3	Styrk kompetansen i styrene	75
8.4.4	Ansvarliggjør økonomiansvarlig	75
8.4.5	Styrk virksomhetskompetansen	75
8.4.6	Velg spesialkompetanse utenfor styret	76
9	<u>LITTERATURLISTE</u>	77

<u>10</u>	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V</u>	<u>A</u>
------------------	---	-----------------

1 Innledning og avgrensning

1.1 Revisjonsutvalget

Revisjonsutvalget (senere forkortet til RU) er et nytt selskapsorgan i allmennaksjeloven. Det finnes lite om RU i norsk juridisk litteratur og det foreligger ingen rettspraksis.¹

Vissheten om at hundrevis av norske styremedlemmer hver uke legger ned et betydelig antall timer i RU for å sikre mer effektiv forvaltning av selskapene og en økt kvalitet på finansiell rapportering til markedet og til allmenheten, er motivasjonen for å skrive om dette temaet.

1.2 Styrets grunnleggende plikter

Styret er ansvarlig for forvaltningen av selskapet.² Videre er styret ansvarlig for at selskapet er rett organisert for å løse sine oppgaver og at selskapet har en forsvarlig egenkapital i forhold til risiko ved og omfanget av virksomheten i selskapet.³ Det er styret som fastsetter planer og budsjetter for selskapets virksomhet, fastsetter retningslinjer for selskapet og tilsetter daglig leder.⁴ Styrets planer må ligge innenfor vedtektenes virksomhetsbeskrivelse.⁵

Styret har plikt til å holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling og plikter å påse at dets virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.⁶ Videre har selskapet en rapporteringsplikt gjennom regnskapsloven til å

¹ Woxholth (2012) sidene 202-203

² Asal. § 6-12

³ Asal. §§ 6-12 (1) og 3-4

⁴ Asal. §§ 6-12 (2) og 6-2 (2)

⁵ Asal. § 2-2 (1) 4.

⁶ Asal. § 6-12 (3)

sende inn årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning til Regnskapsregisteret innen de frister som fremgår av regnskapsloven.⁷

RUet er etablert for at styret skal bedre sin kontroll med og øke kvaliteten i den finansielle informasjon som går fra styret til aksjeeierne, myndigheter og samfunnet for øvrig. Lovgiverens motivasjon har vært at etableringen av RU skulle minimalisere manipulering av finansiell informasjon fra selskapene.

1.3 Oversikt over innholdet

I denne masteroppgaven vil jeg sette fokus på RUet fra en juridisk synsvinkel, og redegjøre for lovkrav som ligger bak den dokumentasjon som styret skal rapportere til eiere og myndigheter. Mens rammene for RU er skapt av en norsk implementering av EUs Revisjonsdirektivet, er resultatet av RUets arbeid tilsvarende basert på EUs Regnskapsdirektiv slik den nå fremstår blant annet i regnskapsloven, verdipapirloven og børsloven.⁸

Jeg velger ikke bare å redegjøre for reglene om opprettelse av RU, men også å drøfte de krav til finansiell informasjon som skal signeres av styret. Slik får jeg drøftet både hvilken kompetanse RU bør ha for å utføre RUoppgavene og samtidig beskrevet hva de skal kontrollere og overvåke.

Jeg vil primært fokusere på RU slik det fremstår i allmennaksjeloven, men også informere kort om RU i andre virksomhetslover som også fikk endret sine lovtekster ved implementeringen av Revisjonsdirektivet i norsk selskapsrett i 2009.

1.4 Disponering av oppgaven

I oppgaven vil jeg først si noe om bakgrunnen for etableringen av RUet. Jeg vil redegjøre for hendelser og milepæler som ligger bak kravet om de nye reglene og beskrive kort måten reglene er implementert i norsk rett. Jeg vil samtidig redegjøre for

⁷ Rskl. §§ 8-2 og 3-1

⁸ Revisjonsdirektivet Direktiv 2006/43/EF

anbefalingen fra Norsk Utvalg for Eierstyring og Selskapsledelse (NUES) som regnes som beste praksis for de selskaper som er undergitt reglene om RU. Grunnen til at dette har fått såpass stor plass i innledningen er at lovgiverne har tilsagt NUES et ansvar for å videreutvikle detaljene i de oppgaver som er tillagt RUet.

Før jeg går inn på reglene, forklarer jeg hvilke hensyn og hvilke interesser som ligger bak innføringen av RU.

Over tre kapitler vil jeg redegjøre for reglene som er innarbeidet i allmennaksjeloven om etablering av RU og samtidig redegjøre for hvilke valg lovgiverne har gjort i den norske implementeringen av Revisjonsdirektivet. Siden min sponsor vil bruke oppgaven til videreopplæring av RU, har jeg valgt å gjengi de mest sentrale lovtekstene.

Under kapitlet om RUets oppgaver, vil jeg kommentere hvilke standarder for finansiell rapportering fra styrets side som implementering av Revisjonsdirektivet og Regnskapsdirektivet nå har etablert.

Jeg vil deretter vurdere om innføringen av RU har forrykket ansvaret for finansiell rapportering mellom styremedlemmer. Avslutningsvis vil jeg redegjøre for nye EU-forslag som vil ha konsekvenser for arbeidet i norske RU noe frem i tid.

2 Bakgrunnen for reglene om revisjonsutvalg

2.1 Hendelsene som skapte revisjonsutvalget

2.1.1 Finansskandalene (NY)

Det er mange gjennomgående trekk ved de finanskriser vi har hatt de siste 25 årene.

Konkursene i BCCI (UK 1991), Maxwell Communications (UK 1990), DnB (NO 1992), Kreditkassen (1992), Barings Bank (UK 1995), Enron (US 2001), WorldCom (US 2002), Finance Credit (NO 2002), Parmalat (2003) og nå gjeldsskandalen i Olympus (JP 2011) har mange sammenfallende trekk.

En oppsummering kan være:⁹

1. Toppledernes avlønningsmodeller gav feil fokus

Toppledernes avlønning med bonusordninger og aksjeopsjoner gjorde at det var egen avlønning som var drivkraften for lederne – ikke selskapets beste. Kreativiteten var stor for å lage løsninger som optimaliserte nøkkeltall og bonuser, samtidig som selskapets egentlige avkastning ble redusert. Plassering av gjeldsposter og tapsresultater, utenfor de offisielle regnskapene (off-balance-aktiviteter), gjorde at de rapporterte resultater og balanser så bra ut, mens virkeligheten var minst like sørgelig som før.

2. Styrene og RUene gjorde ikke jobben

De manglet nødvendig kompetanse og gjennomføringsevne til å gjøre de oppgaver de var satt til. I tillegg var styremedlemmene ikke tilstrekkelig uavhengige av selskapets ledelse. Det fantes bonussystemer for styremedlemmer som hemmet årvåkenheten. Avstanden mellom eierne og ledelsen ble for stor.

⁹ Inspirasjon hentet fra SOX History på Wikipedia og ledere for revisjonsutvalg

3. Revisor var for avhengig av selskapets ledelse

Opprinnelig var revisjonsbransjen i USA var selvregulert. Samtidig visste de at inntektsstrømmene fra andre rådgivningstjenester var mange ganger større enn revisjonsinntektene. Det var ikke så lett å irettesette ledelse og styre for feil og misligheter i årsregnskap og årsberetning, dersom de dermed kunne gå glipp av store ekstraintekter. Samtidig ble internkontrollen i mange av skandaleselskapene brukt til å bygge selskapsstrukturer for å dekke over taps- og gjeldsposisjoner.

4. Myndighetskontrollen var mangelfull

Myndighetenes kontrollorganer var underfinansiert. Man hadde ingen mulighet til å gjennomføre nødvendige kontroller med virksomheten til selskapene, revisorene og markedsaktørene.

5. Finansanalytikere hadde en mengde interessekonflikter

Finansanalytikerne hadde en mengde interessekonflikter. En nøytral vurdering ved kjøp og salg av aksjer ble påvirket av muligheten til å få store investeringsbankoppdrag ved emisjoner, fusjoner, fisjoner, oppkjøp og obligasjonsoppdrag. Det ble lett å anbefale dårlige aksjer til ikke-profesjonelle kunder for å vinne nye investeringsbankoppdrag fra samme selskap.

6. Dårlig bankhåndverk gav feil signaler til investor og etterfølgende banktap

Bankpraksis påvirker en investors holdning til et selskap. Når banken er villig til å gi store usikrede obligasjonslån til en kunde, er det et signal til markedet om at et selskaps finansielle stilling er sunn og inntjeningspotensialet stort.

Når så bankene hadde ignorert eller ikke forstått selskapenes finansielle posisjon og selskapets egentlige risikoeksponering, ble dårlig bankhåndverk likevel et signal til investorene om «løp og kjøp». I tillegg tapte bankene hele eller store deler av sin egenkapital.

7. Fondsselskaper og finansmegleres var uredelige

Internet- og boligobligasjonsboblene sprakk. Forventningene var at inntektene ville vokse inn i himmelen for alle som hadde «dotcom» i virksomhetsbeskrivelsen sin på slutten av 90-tallet. Ingen forstod de underliggende inntektene, kostnadsstrukturene

eller den finansielle og operasjonelle risiko det var å gå inn i disse virksomhetene. Nerdene i dotcom-selskapene hadde heller ikke økonomi eller risk management som profesjonell bakgrunn.

Den samme uredelighet har vi nylig sett gjennom den siste boligfinansieringskrisen i USA. Boligobligasjoner med meget dårlig sikkerhet ble pakket inn i porteføljer for å fremstå som gode investeringsobjekt med mye bedre sikkerhet enn de underliggende og virkelige verdiene bak det enkelte verdipapir i porteføljen. Noen fond solgte i begge krisene stille ut sine eierandeler da de oppdaget hva som hadde skjedd, mens de utad signaliserte at de hadde stor interesse for nettopp de samme aksjene eller obligasjonene. Ikke rart at investorene raste da de forstod hva som hadde skjedd - begge gangene.

2.1.2 Revisjonsutvalget i USA

Første gangen ideen med RU kom opp, var i 1939 etter diskusjoner i NYSE (The New York Stock Exchange). I 1972 anbefalte SEC (The U.S. Security and Exchange Commission) at alle børsnoterte selskaper burde ha RU som var uavhengige av selskapets ledelse. I 1977 blir etablering av audit committees et av opptaksvilkårene for å få sine verdipapirer notert på NYSE.¹⁰

Men det er først etter finansskandalene i 2001-2002, med Enron og WorldCom i første rekke, som utløser politikernes interesse for å lovfeste et mer detaljert regelverk rundt styrets kontroll av virksomheten risiko og den finansielle rapportering.

Inntil da var bransjestandarder og revisorenes egenkontroll den drivende kraft i å utvikle bedre kvalitet i den finansielle rapporteringen. Nå ønsket lovgiverne å lovfeste oppgavene, sette krav til de selskapsorganer som skulle ha ansvaret og samtidig stille strengere krav til den finansielle rapporteringen.

Senatorene Paul Sarbanes (D) og Michael G. Oxley (R) driver gjennom The

¹⁰ Kildene er funnet etter kildesøk på audit committees

Sarbanes-Oxley Act (SOX) i 2002. Hovedbudskapet var å sikre større åpenhet om selskapets finansielle posisjon og drift og samtidig beskytte varslere i bedriftene. Et av kravene er at styrene skal nedsette RU i alle selskaper med papirer notert på regulerte markeder. Samtidig lovfester man at selskapene skal rapportere om virksomhet som er holdt utenfor balanse og resultatrapportering.

2.1.3 Revisjonsutvalget i Europa

2.1.3.1 The Cadbury Report

Sir George Adrian Hayhurst Cadbury (tidligere styreleder i blant annet Schweppes-konsernet) hadde i 1992 ledet en gruppe som skrev en rapport hvor de satte fokus på manglende ledelsesprinsipper i ledende britiske selskaper og sammenfattet sine prinsipper i det de kalte Corporate Governance Rules.¹¹

Bakteppet var de britiske finansskandalene hos Maxwell Communications (1990) og BCCI (1991). Han har senere fulgt opp med en bok om emnet fra 2002 med tittel «Corporate Governance and Chairmanship - A Personal View».¹²

Både OECD og Verdensbanken har brukt mange av hans lederprinsipper i utviklingen av standarder for hvordan styrene i ledende selskaper bør organisere sitt arbeid med kontroll av risiko og finansiell rapportering.¹³ I Norge er Corporate Governance blitt oversatt med eierstyring og selskapsledelse og NUES har utviklet de norske anbefalingene.

Jeg vil begrense gjennomgangen av Corporate Governance til den delen som har direkte relevans til RUets sammensetning og oppgaver.

¹¹ The Cadbury Report (1992) Corporate Governance is "the system by which companies are directed and controlled".

¹² Cadbury 2002

¹³ OECD (1999) Principles of Corporate Governance og World Bank Group (1999) Principles of Corporate Governance: A Framework for Implementation

2.2 Lovarbeidet i EU

2.2.1 Selskapsdirektivene i EU

EU har arbeidet med en felles standard for revisjon og selskapenes finansielle rapportering. Dette er gjort gjennom flere selskapsdirektiv hvorav de viktigste for RU er:

Publisitetsdirektivet	1968/151/EØF	1. selskapsdirektiv
Kapitaldirektivet	1977/91/EØF	2. selskapsdirektiv
Rapporteringsdirektivet	2004/109/EF	
Revisjonsdirektivet	2006/43/EF	8. selskapsdirektiv
Regnskapsdirektivet	2006/46/EF	erstatte i 2012 4. og 7. selskapsdirektiv

EU er nå inne i en ny runde med forslag om å konsolidere sin selskapslovgivning.

En EU konsultasjon 20. februar 2012 har stilt en rekke sentrale spørsmål for å starte en prosess i en slik retning. Høringsfristen er 14. mai 2012.

2.2.2 EUs Revisjonsdirektiv av 2006 (Direktiv 2006/43/EF)

Revisjonsdirektivet er basert på Kommisjonens anbefaling 2004 (177).

I fortalens avsnitt 24 heter det i en norsk oversettelse:¹⁴ «Revisjonskomiteer og et effektivt internkontrollsystem bidrar til å redusere økonomisk risiko, driftsrisiko og faren for manglende overholdelse av lover og forskrifter og til å bedre kvaliteten i økonomirapporteringen».

Hovedreglene om RU finner vi i Revisjonsdirektivets artikkel 41. Her beskrives hvilke selskaper som må ha RU, hvem som kan være medlemmer og hvilke oppgaver som skal utføres.

¹⁴ Fra St. prp.nr. 81 (2006-2007) side 9

2.2.3 EUs Regnskapsdirektiv av 2006¹⁵

2012-versjonen av dette direktivet skal erstatte det tidligere Regnskapsdirektivet og Konsernregnskapsdirektivet som satte nye standarder for hvordan finansiell rapportering skulle presenteres i bredde og dybde.¹⁶ I norsk lovgivning har Regnskapsdirektivet av 2006 gitt endringer til regnskapslovens kapittel 3 om hva selskapet skal rapportere i forbindelse med avleggelse av årsregnskapet.

Siden økt kvalitet på den finansielle rapporteringen fra styret er et av hovedmålene med innføringen av RU, vil jeg redegjøre for noen av de viktigste detaljene i rapporteringsansvaret i kapittel 6.

2.3 Lovarbeidet i Norge

Første gang RU blir nevnt i lovforarbeider som underutvalg av styret i børsnoterte selskaper, er i NOU 1997:9 Om revisjon og revisorer. Ønsket om å styrke revisors uavhengighet var et av de bærende hensynene bak forslaget om å etablere «revisjonskomiteer» etter mønster av Cadbury-rapporten av 1992.¹⁷ Man foreslår hvilke selskaper som bør ha revisjonskomite, hvem som kan sitte i revisjonskomiteen og hvilke oppgaver som er tillagt revisjonskomiteen.

NOUen gikk på noen områder lenger enn de lovreglene vi nå har fått. Spesielt hadde man innenfor hvilke oppgaver som skulle utføres av revisjonskomiteene, men i det store og hele er det stor grad av overlapp.

2.3.1 Gjennomføring av Revisjonsdirektivet i norsk lovgivning

Saksgangen i etableringen av en norsk implementering av Revisjonsdirektivet har vært som følger:¹⁸

¹⁵ Direktiv 2006/46/EF

¹⁶ Nytt Regnskapsdirektiv av april 2012 vil erstatte Direktiv 1976/660/EØF og Direktiv 1983/349/EØF

¹⁷ NOU 1997:9 side 131

¹⁸ Hentet fra Ot. Prp. nr. 78 (2008-2009) side 12

1. Finansdepartementet (FIN) oversendte 3. oktober 2006 en forespørsel til Kredittilsynet (nå: Finanstilsynet) om å utarbeide et utkast til nødvendig lov- og forskriftsendringer til gjennomføring av Revisjonsdirektivet. Fristen ble satt til 1. juni 2007.
2. EØS komiteens beslutning 160/2006 av 8. desember 2006 om implementering av revisjonsdirektivet binder Norge.
3. Kredittilsynet oversendte 1. juni 2007 et utkast til Finansdepartementet om forslag til nytt regelverk.
4. Departementet sendte deretter forslaget på høring til en lang rekke høringsinstanser med høringsfrist 28. september 2007.
5. NOU 2008:16 Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon ble lagt frem 19. september 2008.
6. På bakgrunn av Kredittilsynets forslag og de høringsuttalelser som forelå, laget Finansdepartementet en tilråding av 24. april 2009 i en Ot.prp. 78 (2008-2009).
7. Innst. O. nr. 101 av 30. april 2009 oppsummerer Stortingets finanskomites innstilling og kommentarer.
8. Besl. O. nr. 133 (2008-2009) refererer den beslutning som ble tatt ved gjennomgang i Odelstinget 15. juni 2009.
9. Lagtinget behandlet loven og gjør vedtak 18. juni 2009.
10. 19. juni 2009 sanksjonerte finansminister Kristin Halvorsen Lagtingets beslutning og bestemte at loven skal gjelde fra 1. juli 2009. Fristen for å få på plass RU etter loven ble satt til etter neste generalforsamling, men ikke senere enn 30. juni 2010.
11. 17. desember 2010 ble iverksettelsen av andre deler av Revisjonsdirektivet gjennomført med blant annet spesifisering av hva som skal rapporteres i selskapets redegjørelse om foretaksstyring i henhold til rskl. § 3-3b.¹⁹

Jeg vil referere til ovennevnte forarbeider når dette er nødvendig for å klargjøre eller begrunne reglene om RU.

¹⁹ Rskl. § 3-3b

2.3.2 Kommentar

Det skjedde ikke noe vesentlig med meningsinnholdet i lovteksten fra Kredittilsynets forslag forelå 1. juni 2007 til lovteksten av 2009 ble vedtatt. De vesentligste avvik ligger i hvilke paragrafer lovteksten er tildelt, presiseringen av at det bare er styremedlemmer som er valgbare til RU, mindre endringer i RUs oppgaver overfor revisor og forståelsen av styreleders uavhengighet når styret opptrer som RU.

2.4 Eierstyring og selskapsledelse i Norge

2.4.1 NUES etablerer Corporate Governance–anbefalinger

Den første norske implementeringen av nye krav til rapportering av selskapets foretaksledelse kommer ved at aktørene rundt Oslo Børs tar initiativ til å etablere NUES; Norsk Utvalg for Eierstyring og Selskapsledelse. Slik ville de tilpasse Corporate Governance-reglene i Norge. NUES lager høsten 2003 en første versjon av anbefalingen til en bred høring. Den første anbefalingen er datert 7.12.2004 med krav om at medlemmene følger anbefalingene fra regnskapsavleggelsen for driftsåret 2005. NUES får sitt navn i 2005, men blir først institusjonalisert i 2007.

2.4.2 Formål med NUES-anbefalingene

Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES) har som formål å holde den norske anbefalingen for eierstyring og selskapsledelse oppdatert, samt å gjøre den kjent i Norge og utlandet.²⁰ Slik ønsker man å sikre at norske børsnoterte verdipapirer blir attraktive investeringsobjekter både nasjonalt og internasjonalt.

NUES gir anbefalinger om samspillet mellom styre, eiere og ledelse. Meningen med den brede representasjonen i NUES er at anbefalingen skal gi uttrykk for markedsaktørenes normalforventninger til eierstyring og selskapsledelse, utover de minstekrav som lovgiver har stilt opp.²¹ Målet er å skape en mal for beste praksis rundt eierstyring og selskapsledelse.

²⁰ NUES-anbefalingen side 6

²¹ NUES ledes av ni ulike organisasjoner se NUES anbefalingen side 4

Gjennom dette initiativet har miljøet rundt Oslo Børs, tidligere enn lovgiverne, tatt grep for å sikre at selskapene leder sine selskaper slik at tilliten til selskapene og deres finansielle rapportering øker.

Selv om anbefalingene opprinnelig bare gjaldt for finansielle selskaper og de selskaper som har notert sine aksjer eller grunnfondsbevis på Oslo Børs, har verdipapirlovens definisjon av «omsettelige verdipapirer» ført til at regnskapslovens krav om begrunnelse for avvik fra NUES standarden følges av alle selskaper med omsettelige verdipapirer på Oslo Børs eller selskaper som frivillig velger å følge NUES-anbefalingene.²²

2.4.3 Innholdet i NUES-anbefalingen

NUES er opptatt av at eierstyring og selskapsledelse skal klargjøre rollefordelingen mellom eierne, styret og den daglige ledelsen i et selskap.²³ «Anbefalingen skal styrke tilliten til selskapene og bidra til størst mulig verdiskapning, over tid, for eiere, ansatte og andre interessenter».²⁴

Anbefalingene er samlet i 15 kapitler hvor de viktigste i relasjon til RUet er:

Kapittel 1	Redegjørelse for eierstyring og selskapsledelse
Kapittel 2	Virksomhet
Kapittel 3	Selskapskapital og utbytte
Kapittel 4	Likebehandling av aksjeeiere og transaksjoner med nærstående
Kapittel 7	Valgkomite
Kapittel 8	Bedriftsforsamling og styre, sammensetning og uavhengighet
Kapittel 9	Styrets arbeid
Kapittel 10	Risikostyring og intern kontroll
Kapittel 13	Informasjon og kommunikasjon

²² Rskl§ 3-3b 2. ledd 3

²³ NUES-anbefalingen side 6

²⁴ NUES-anbefalingen side 6

2.4.4 NUES-anbefalingene og rettskraft

En markedsplass for verdipapirer som Oslo Børs tiltrekker seg selskaper som ønsker å bruke Børsen som et middel for å skaffe selskapet eierkapital eller kortsiktig eller langsiktig likviditet.

Det er Oslo Børs som selv setter standardene for hva som skal til for at et selskap skal kunne notere sine papirer på Oslo Børs.²⁵ Standardene kan ikke være lavere enn det som kreves i lover og forskrifter, men standarden kan være høyere – for eksempel på området for eierstyring og selskapsledelse. Oslo Børs kan sanksjonere de selskaper som ikke følger «Løpende forpliktelser» som er et sett av regler for hvordan selskaper som har verdipapirer notert på Oslo Børs skal forholde seg utover det som står i børsloven og børsforskriften.²⁶

Lovgiverne har valgt å henvise til NUES som den standarden for eierstyring og foretaksledelse som skal brukes av norske selskaper med verdipapirer notert på Oslo Børs.²⁷ Det forventes at selskapene rapporterer om eierstyring og selskapsledelse punkt for punkt som beskrevet i NUES-anbefalingene.²⁸

I motsetning til lovgivningen, kan ikke-etterlevelse av NUES-anbefalingen ikke sanksjoneres formelt. anbefalingens styrke ligger i at selskaper som velger ikke å etterleve den, må forklare omverdenen om grunnen til dette. Deretter får det være opp til interessentene – særlig eierne – å ta stilling til om de er tilfredse med slike avvik.

²⁵ Opptaksreglene for aksjer ved Oslo Børs av juli 2011

²⁶ Løpende forpliktelser for børsnoterte selskaper ved Oslo Børs av 14. juli 2011 og Børsforskriften av 29. juni 2007

²⁷ For eksempel rskl. § 3-3b

²⁸ Børssirkulære 2/2006 Oslo Børs og rskl § 3-3b

Videre har lovgiverne i forarbeidene til asal § 6-43, uttalt at man ikke ser noen grunn til å måtte detaljregulere de oppgaver RUet skal utføre.²⁹ De foreslår at en normal utvikling av NUES-anbefalingene vil tilfredsstillende kravene om mer detaljerte oppgaver for RUet i tråd med rettsutviklingen.

NUES sekretariatet ser det slik at NUES-anbefalingen ikke skal bli selve loven, men at NUES-anbefalingen skal starte der lovgivningen slutter. Lovgivningen er ufravikelig, og NUES kan ikke anbefale noe i strid med den, selv om NUES skulle mene at lovgivningen ikke er hensiktsmessig. Loven inneholder en minstestandard som selskapene må følge, men i verdipapirmarkedet er det forventninger om at selskapene skal holde en høyere standard enn det loven krever, og her er NUES-anbefalingen den høyere standard man forventer.³⁰

2.4.5 Følg eller forklar prinsippet

Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse bygger på prinsippet om at selskapet skal etterleve anbefalingen eller forklare eventuelle avvik etter prinsippet ”følg eller forklar”.³¹

Selskapene skal redegjøre for hvordan de etterlever anbefalingen for hvert av de 15 kapitlene. Hvis selskapet avviker fra hovedprinsippene skal man forklare utfyllende i redegjørelsen om hvilken anbefaling man avviker fra og forklare hvorfor man har valgt å gjøre dette.³² På denne måten vil markedet kunne gjøre seg opp en mening om selskapet har en tilfredsstillende standard for eierstyring og selskapsledelse.

²⁹ Innst. O nr.101 (2008-2009) side 76

³⁰ Uttalelse fra NUES sekretariatet mars 2012 på min forespørsel

³¹ NUES-anbefalingen side 11

³² Børsmelding 2/2006

2.4.6 NUES og revisjonsutvalget

Plikt til å ha RU kom inn i anbefalingen fra høsten 2009, men i tidligere utgaver har NUES i sine anbefalinger foreslått for selskapene «å vurdere» etablering av RU, men altså ikke en «anbefaling».

Når det gjelder styrets oppgaver knyttet til opprettelse av, sammensetning av og oppgaver for RU, er NUES-anbefalingen strengere enn lovreglene som er beskrevet i asal. Jeg vil komme tilbake til NUES-anbefalingene under gjennomgangen av reglene.

2.4.7 Revisjoner av NUES-anbefalingen

EU gjennomførte i 2011 høringer om hvordan Corporate Governance-reglene fungerer i de enkelte land. Innspillene fra NUES var at de synes at ordningen med «følg eller forklar» fungerer godt i Norge, at Corporate Governance-systemet i Norge er velfungerende og at det ikke er noe behov for mer overgripende EU-lovgivning for å styrke etterlevelsen av Corporate Governance-reglene.³³

Den siste oppdateringen av anbefalingen kom høsten 2011, men det skal våren 2012 være møter i NUES for å se om det bør komme ytterligere oppdateringer av anbefalingen.³⁴

³³ Fra presentasjon av NUES' leder på NUES Forum 2012

³⁴ Fra presentasjon av NUES' leder på NUES Forum 2012

3 Hensyn, interessenter og kost-nyttebetraktninger

3.1 Hovedtemaene

Hovedtemaene er å redegjøre for hvilke hensyn som har ligget bak utformingen av lovreglene om RU. Videre vil jeg se på om reglene om RU støtter selskapsinteressen i forhold til andre interessenter og avslutningsvis vil jeg kort behandle synspunkter på kost-nytte betraktninger ved lovfesting av RU.

3.2 Hvilke hensyn ligger bak reglene

3.2.1 Hensynene fra EU-forarbeider av 2004³⁵

Forslaget vil medvirke til å forebygge at ledelsen får urimelig innflytelse på revisjonen av den reviderte virksomhet. RUet skal beskytte revisor gjennom sin dialog med revisor og kontroll med dennes uavhengighet. Videre ønsker man økt kvalitet i den finansielle rapporteringen og at RUet vil medvirke til å minimalisere finansiell, operasjonell og etterlevelserisiko gjennom utføringen av sine oppgaver.

RUet får i oppgave å sjekke at varslingsrutinene ved avvik fungerer og at det er tilrettelagte prosesser for varslere som vil rapportere om ekstraordinære avvik. Slik skal varslere beskyttes mot straffetiltak fra ledelsen. Til slutt oppgis det som et hensyn at ordningen skal sikre at selskapets eiendeler blir brukt på en «ordentlig» måte.

Her finner vi altså et bredt spekter av begrunnelser for tiltak som man håper skal ivaretas ved etableringen av RU.

3.2.2 Hensynene fra Revisjonsdirektivet av 2006

“Audit committees and an effective internal control system help to minimise financial, operational and compliance risks, and enhance the quality of financial reporting.”³⁶

³⁵ KOM(2004) 177 side 8 og 9

Her er begrunnelsene redusert til en minimalisering av risiko og til å øke kvaliteten i den finansielle rapporteringen, mens de foreslåtte oppgavene for RUet ligger fast fra KOM (2004) 177.

3.2.3 Hensynene i Ot. Prp. nr. 78 (2008-2009)

Her heter det at «formålet med revisjonsdirektivet er å øke tilliten til den finansielle rapportering hos revisjonspliktige» og at «formålet med direktivet er å øke tilliten til finansiell rapportering.»³⁷

Her er det avvik fra hensynene i Revisjonsdirektivet. Man uttaler at lovgiverne er mer opptatt av at forslaget skal øke tilliten til den revisjonspliktige enn at kvaliteten skal økes. Likevel er hensikten klar. Tittelen på dokumentet er «tiltak mot manipulasjon av finansiell informasjon», så det er ikke tvil om hva som er bakteppet for forslaget.

3.2.4 Hensynene i Innst. O nr. 101 (2008-2009)

I innstillingen er begrunnelsen: «lovkrav om RU er i første rekke et egnet grep for å ta vare på interessene til alle de gruppene som har behov for god og etterrettelig finansiell informasjon fra disse viktige selskapene.»³⁸

Også her er fokuset på effekten av tiltakene som foreslås og resultatet for interessentene som er i fokus, mer enn kvaliteten i den finansielle rapportering. Likevel er tittelen fortsatt «tiltak mot manipulasjon av finansiell rapportering».

³⁶Direktiv 2006/43/EF Fortalens avsnitt 24

³⁷Ot. Prp. nr. 78 (2008-2009) punkt 2.1

³⁸Innst O nr. 10 (2008-2009) avsnitt 13.2 side 9

3.2.5 Hensynene hos NUES

NUES sekretariatet svarer på min henvendelse at formålet med NUES-anbefalingen om RUs rammer, er å øke tilliten til og derfor interessen for virksomheter som har sine verdipapirer notert på regulert marked i Norge.³⁹

3.2.6 Oppsummering av hensynene bak lovreguleringen av RU

Mens forarbeidene til Revisjonsdirektivet skisserte brede og detaljerte formål med tiltakene, er formålene mer generelle i de norske forarbeidene. Likevel er det ikke vanskelig å se sammenhengen mellom dem i beskrivelsene av de bakenforliggende hensyn. Tillit i markedet skapes gjennom kvalitet i rapportering som igjen er skapt av kvalitet i utførelse og fokus på de riktige oppgavene. Dette skal RU bidra til.

3.3 Hvilke interessenter støttes av reglene om revisjonsutvalg

Det er introdusert en juridisk teori rundt begrepet selskapsinteressen som en unik interesse som bør beskyttes.⁴⁰ Teorien er basert på agentteorien om at det du gjennomfører, gjør du på vegne av noens interesse. Agentteorien oppstiller deretter en rekke «agenter» eller «stakeholders» som ønsker at selskapet skal tjene deres interesser.

Tradisjonelt kan man si at reglene i aksjeloven skal beskytte aksjeeierne, men også kreditorene trenger beskyttelse fordi aksjeeierne bare har begrenset ansvar for selskapets gjeld. For allmennaksjeselskaper er avstanden mellom ledelse og eiere større og derfor er mange av reglene om kontroll med ledelsen og selskapet der for å beskytte aksjeeierne.

Det er likevel lett å se at det også er andre interessenter som kan ha krav på beskyttelse av lovverket. De ansatte har fått beskyttelse i arbeidsretten gjennom samarbeidsorganer og verneombud, gjennom medbestemmelse regulert ved tariffavtaler og i selskapsretten gjennom representasjon i selskapsorganer (bedriftsforsamling og styre).⁴¹

³⁹ Fra NUES-sekretariatet mars 2012 på min forespørsel

⁴⁰ Woxholth (2012) sidene 111-119

⁴¹ Arbeidsmiljøloven av 17. juni nr. 62, Hovedavtalen NHO-LO og asal § 6-35 om bedriftsforsamling

I gjennomgangen videre identifiserer jeg hvilke interessenter som kan ha nytte av opprettelse av RU.

3.3.1 NUES-anbefalingen

NUES sekretariatet uttaler at det er interessene til aksjeeierne og investorene som er hovedfokuset for lovreglene og NUES-anbefalingen om RUet.⁴²

NUES-anbefalingen legger også vekt på at styremedlemmene skal være uavhengige av aksjeeiere, aksjeeiergrupperinger eller andre interessenter.⁴³ For de ansattevalgte styremedlemmene betyr det at de ikke kan opptre på en slik måte ved styrebeslutninger at de ansatte blir forfordelt ved fordelingen av selskapets ressurser basert på styrets beslutninger. NUES mener med andre ord at beslutninger som tas i styret skal tas på bakgrunn av det som er best for selskapet i motsetning til det som er best for en eller flere av de andre interessentene.

3.3.2 Interessene som beskyttes av Revisjonsdirektivet

Økt åpenhet om off-balance-aktiviteter, plikt til å rapportere mer åpent og detaljert i årsregnskapets noter og årsberetning og plikt til å redegjøre for eierstyring og selskapsledelse, skaper trygghet for at man i større grad kan stole på de tall som rapporteres gir et rett bilde av selskapets posisjon og resultat. Dette tilgodeser aksjeeiere og investorer som lettere kan evaluere om selskapet har potensial til å gi en investor god avkastning og/eller en tilfredsstillende verdistigning.

Det er åpenbart at kreditorer vil være mer positivt innstilt til å delta i prosjekter når man vet at forvaltningen av risiko er tilfredsstillende og følger standarder som gir kreditorene god sikkerhet for at selskapets ledelse har systemer for risikohåndtering og har beredskapsplaner for å håndtere også uventet risiko.

⁴²Fra NUES sekretariatet mars 2012 Svar på min forespørsel

⁴³ NUES-anbefalingen kapittel 8 side 27

Bedre finansiell rapportering gir også lokale og sentrale myndigheter bedre forutsetninger til å kunne beregne og planlegge den skatte- og avgiftsmessige avkastning man kan forvente seg fremover i tid.

For alle typer tilsynsorganer er det viktig at reglene om rapportering gir en bredere og dypere innsikt i hvilke tall selskapet kan fremvise og en bredere beskrivelse av virksomheten og miljøeffekter av virksomheten. Videre er det viktig at selskapet har systemer og kontrollrutiner som sikrer at etterlevelse etter lover, forskrifter, instruksjoner, konsesjoner og særavtaler er underlagt betryggende kontroll av styret.

Leverandørene er ofte kreditorer som vil ha samme glede av bedre kvalitet på den finansielle rapporteringen som vanlige långivere. På den annen side vil mer informasjon kunne motivere leverandører som ser etter muligheter for å vinne avtaler med selskapet. De vil kunne se nye muligheter til å utnytte partenes ulike posisjoner i nye modeller for samarbeid. Slik vil åpenhet kunne skape mer konkurranse om leveransene til selskapet.

Kunder kan ofte være i en situasjon hvor de er engstelige for å gjøre forretninger med selskap som har et dårlig omdømme – gjerne fra kundeserviceprosesser som er dårlig gjennomført eller historikk på dårlig leveranseevne på grunn av dårlig styring og kontroll. Et sterkere fokus på selskapsledelse fra styrets side og minimalisering av operativ og etterlevelsrisiko, vil kunne gi kundene større trygghet for at selskapet er kvalifisert til å være leverandør.

3.3.3 Selskapsinteressen

Styret har en forpliktelse til å sikre at selskapet er rett organisert, at virksomheten har en kapitalbase som reflekterer den risiko selskapet er eksponert mot, at den finansielle rapporteringen klargjør selskapets posisjon og resultat og at utdelinger fra selskapet skjer under de rammer som loven har beskrevet.⁴⁴

⁴⁴ Asal. Kapittel 8

Selskapets valgte styremedlemmer skal ha sin lojalitet til det som er best for selskapet i en virkelighet hvor mange av interessentene ønsker at styret skal ivareta deres særinteresser.⁴⁵ Dette kan av og til skje i direkte konflikt med de andre interessentene. Uavhengighet for styremedlemmene støtter opp under teorien om at det finnes en selvstendig selskapsinteresse som har krav på beskyttelse av styret.⁴⁶

Mange virksomheter har sett at det å definere selskapets samfunnsansvar kan hjelpe eiere og medarbeidere til å se at det er i selskapets interesse å opptre lovlydig og hensynsfullt i møte med natur og miljø.⁴⁷ Selskap blir oppfordret til å definere sitt samfunnsansvar som mer enn en forretningsvisjon.⁴⁸

De styrer som har arbeidet med dette ser at måten å tenke på kan endres radikalt når man ser at samfunnsansvaret er viktig for et selskap som arbeider etter en langsiktig visjon. Noen har kommet opp med helt nye miljøvennlige produkter som har profilert selskapet positivt. Noen oppdager også at en miljøprofil gjør selskapet attraktivt for flere grupper langsiktige investorer. Dermed er det aksjeeierne som tjener på at selskapet har og tar samfunnsansvar ved at investorer tiltrekkes av slike selskaper.

Slik er selskapsinteressen likevel med på å gi merverdi for aksjeeierne.

3.3.4 Industrielle investorer

Det er viktig å være klar over at selskapsinteressen ikke deles entydig av de industrielle investorene. De er eiere nettopp fordi de ønsker å være langsiktige i selskapet, men med et ønske om å ha innflytelse i utviklingen av selskapet. De er ikke entydig positive til at eierrollen ikke skal kunne utøves på styrevernet og mener at NUES reglene passer best for selskap med mange små eiere og høy omsetning av eierandelene.

⁴⁵ NUES-anbefalingen kapittel 8 sidene 27 og 28

⁴⁶ Amine Asskali: Masteroppgave 2010 Selskapsinteressen i norsk rett

⁴⁷ Sjøfjell, Beate: (2009)

⁴⁸ NUES-anbefalingen kapittel 1 side 11

3.4 Kost-nytte betraktninger i forarbeidene

I NOU 1997:9 om revisjon og revisorer uttaler utvalget seg om at innføring av RU for små foretak «neppe vil fungere etter hensikten».⁴⁹ I dette ligger det en innrømmelse av at man tror at innføringen vil medføre betydelige direkte kostnader for selskapene i forhold til deres kostnadsevne. Beløpene er ikke forsøkt tallfestet i NOU-en.

I St. prp. nr. 81 (2006-2007) informerer departementet om at innføring av Revisjonsdirektivet vil ha økonomiske og administrative konsekvenser for næringslivet. Mer omfattende revisjon og opprettelse av RU for børsnoterte selskaper antas å gi merkostnader og betydelige endringer av hvordan styrene og selskapsledelsen opererer i samarbeid med RUet.⁵⁰ På den annen side ser departementet at de fleste allmennaksjeselskap som blir pålagt RU ved lov allerede har tilpasset seg tilsvarende regler i henhold til løpende forpliktelser fra Oslo Børs og dermed ikke får noen ytterligere omkostningsbyrde ved lovfest av RU.⁵¹

I tillegg kan det i enkelte selskaper være nødvendig å justere ansvarsområdene og oppgavene for enkelte selskapsorgan. I mange selskaper er det kontrollkomiteen som ofte får redusert sine oppgaver på bekostning av en innføring av RU.

Når det gjelder myndighetenes kontrollkostnader, er det i samme avsnitt innrømmet at man regner med betydelige merkostnader med revisorkontrollen, mens man ikke tror at etableringen av RU i seg selv vil øke myndighetenes kostnader

I 2007 gjennomførte man en undersøkelse i USA om hva kostnadene for innføringen av SOX 404 var.⁵² SOX 404 omhandlet overvåking av internkontrollen - en sentral oppgave for RUet. Konklusjonen var at det var forskjell på selskaper med en sentralisert konsernstruktur i forhold til dem med en mer desentralisert konsernstruktur. Gjennom en høyere grad av IT-støtte for internkontroll i de sentraliserte virksomhetene,

⁴⁹ NOU 1997:9 side 132

⁵⁰ St. prp. nr. 81 (2006-2007) kapittel 5 side 2

⁵¹ Ot. Prp nr. 78 (2008-2009) sidene 83 og 84

⁵² Sarbanes – Oxley Act USA 2002

var gjennomsnittskostnaden for etterlevelse av nye regler for Corporate Governance ca. 1,3 mill USD mot 1,9 mill USD pr. virksomhet.⁵³

I EU gjør man ofte omfattende kost-nytte betraktninger ved lansering av direktiv eller forordninger. Likevel ser vi at det kan være krevende å sette tall på ulemper og fordeler som konsekvens av den lovregulering man har ønsker.

Når EU nå foreslår endringer til Revisjonsdirektivet og spesifikt i RUs oppgaver, RUs sammensetning og nye krav til kompetanse og uavhengighet, har ingen jeg har snakket med kunnet gi meg noen tall på de beregnede kostnadene og verdien av den nytte lovverket skal bidra med. Det burde vært gjennomført rettsøkonomisk undersøkelser av den norske implementeringen av RU.

⁵³ Gjennomført av FEI 2007

4 Hvem må ha revisjonsutvalg

4.1 Lovteksten

Asal § 6-41 Revisjonsutvalg

- (1) I selskaper med verdipapirer notert på regulert marked skal det velges et revisjonsutvalg. Revisjonsutvalget er et forberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styret.
- (2) Første ledd gjelder ikke selskaper som siste regnskapsår oppfylte minst to av følgende tre kriterier:
 1. gjennomsnittlig antall ansatt på under 250,
 2. balansesum på mindre enn 300 millioner kroner ved utgangen av regnskapsåret,
 3. nettoomsetning på mindre enn 350 millioner kroner.I selskaper som er unntatt fra kravet om revisjonsutvalg etter første punktum, skal styret utføre oppgavene som nevnt i § 6-43. Når styret utfører slike oppgaver, kan styreleder som er ledende ansatt i selskapet ikke delta i møtet.
- (3) Første ledd gjelder ikke for heleid datterselskap dersom det i morselskapet er etablert et revisjonsutvalg som oppfyller de kravene som stilles til revisjonsutvalg i datterselskapet.

4.2 Hovedtemaene

Hovedtemaene er hvilke selskaper som må etablere RU, hvilke som har unntak og hvordan oppgavene til RUet skal utføres for de som bruker unntaksreglene.

4.3 Hvilke selskaper skal loven gjelde for

4.3.1 Selskap av allmenn interesse

Revisjonsdirektivet bruker begrepet «public interest entities» når man beskriver hvilke selskap som bør omfattes av reglene om RU. I de norske forarbeidene er dette definert som: «foretak som har utstedt verdipapirer notert på regulert marked, samt kredittinstitusjoner og forsikringsselskaper».⁵⁴

⁵⁴ Ot. Prp. nr 78 (2008-2009) side 11

I norsk språkdrakt er begrepet blitt til selskaper av «allmenn interesse». Et selskap av allmenn interesse må være viktig for allmennheten. Dette kan skyldes at virksomheten har mange ansatte, betaler store beløp i skatter og avgifter, driver forurensende virksomhet, utnytter betydelige naturressurser, har stor gjeld eller er viktig for sentrale samfunnsmessige funksjoner. Det siste er grunnen til at sparebanker, forretningsbanker, forsikringsselskap og selskap som driver finansieringsvirksomhet har vært klart innenfor begrepet.

Den andre tolkningen av allmenn interesse, kan være at selskapenes eiendeler og gjeld er viktige investeringsobjekter, og at det derfor er viktig for markedet å ha tillit til at finansiell informasjon fra selskapet er kvalitetssikret på en betryggende måte.

4.3.1.1 Allmenn interesse på norsk

I EUs forarbeider er det ikke nevnt noe krav om selskapsform. Norske lovgivere stod fritt til å velge det som ville gi en best mulig implementering i Norge. De valgt å tolke begrepet innskrenkende ved å holde seg til begrepet fra Revisjonsdirektivets fortale – nemlig «listed companies».⁵⁵

Den juridiske definisjon av selskap av allmenn interesse finner vi i revisorloven.⁵⁶ Dermed omfatter reglene om RU visse allmennaksjeselskaper og forretningsbanker, sparebanker, forsikringsselskap og andre selskaper som driver finansvirksomhet.

4.3.2 Revisjonsutvalg i forretningsbanker, sparebanker, forsikringsselskap og finansieringsvirksomheter

Reglene om RU i de ovennevnte selskaper finner vi i sparebankloven fra § 17c til 17e, forretningsbankloven fra § 16a til § 16c, finansieringsvirksomhetsloven fra § 3-11a til § 3-11c og forsikringsloven fra § 5-10 til § 5-12.

⁵⁵ Revisjonsdirektivets fortale avsnitt 24

⁵⁶ Revl. § 5a-1

Reglene er utviklet samtidig med reglene i allmennaksjeloven fordi lovgiveren ønsket likelydende regler for RU i alle disse virksomhetene.

4.3.3 Allmennaksjeselskaper med verdipapirer på regulert marked

I allmennaksjeloven er kriteriet om selskapet skal ha revisjonsutvalg, at de har verdipapirer notert på regulert marked.

Regulert marked er lovregulert i børsloven⁵⁷. I Norge er det regulerte markedet Oslo Børs. Oslo Børs tilbyr en markeds plass for et bredt utvalg av finansielle instrumenter hvor de omsettelige verdipapirer er en stor gruppe som blant annet omfatter aksjer, egenkapitalbevis, obligasjoner og andre gjeldsinstrumenter.⁵⁸ Oslo Børs fastsetter selv vilkårene for selskaper som vil ha sine verdipapirer notert på børsen.⁵⁹

Det er ikke bare de selskaper som har sine eierandeler notert på børsen som skal ha RU etter loven, men også de allmennaksjeselskaper som kun benytter børsen som en finansieringskilde i sin virksomhet ved å utstede omsettelige verdipapirer som sikrer selskapet kortsiktig eller langsiktig finansiering.

4.3.4 Andre selskap med verdipapirer på regulert marked

For aksjeselskaper, ansvarlige selskaper, stiftelser, foreninger, samvirkeforetak, offentlig virksomhet og andre virksomhetsmodeller er det ingen plikt å ha RU etter de respektive forvaltningsreglene i selskapslovene. Departementet vurderte de andre selskapsformene, men fant ingen grunn til å benytte den mulighet for lovfesting av RU som Revisjonsdirektivet gav.⁶⁰

⁵⁷ Børsloven § 3 (1) og (2)

⁵⁸ Vphl. § 2-2

⁵⁹ Oslo Børs: Opptaksvilkår av juli 2011

⁶⁰ Innst. O. 101 (2008-2009) side 8

Har morselskapet eller datterselskap derimot konsesjon til å drive virksomhet etter punkt 4.3.2 ovenfor, er det denne konsesjonen som vil bestemme at selskapet skal eller bør ha RU. Mange bestemmer da at morselskapet skal etablere RU for hele konsernet.

Slik har for eksempel boligbyggelaget OBOS, hvor morselskapet er en medlemsorganisasjon, etablert RU etter reglene for finansieringsvirksomhetsloven, fordi OBOS har konsesjon for å drive denne type virksomhet.

Offentlig eid virksomhet er unntatt for plikten til å ha revisjonsutvalg etter mønster av asal.⁶¹ Slik kan kommuner og statlige foretak ha omsettelige verdipapirer på Oslo Børs uten å bli påkrevet RU. Tanken bak må være at kontrollrutinene rundt offentlig virksomhet er vurdert som tilfredsstillende eller at saken ikke var godt nok utredet til å implementere slik bestemmelser for offentlig virksomhet i 2009. Likevel registrer jeg at Helsedepartementet har sendt ut høringsforslag til de statlige helseforetakene om at de bør etablere revisjonskomiteer.⁶²

4.4 Revisjonsutvalgets plass som selskapsorgan

De viktigste rammene for RU er at det konstitueres av og er underlagt styret som et arbeidsutvalg. RU har derfor ingen selvstendig, besluttende myndighet. RU utfører oppgavene som er beskrevet i loven og i mandat, instruks eller spesialoppdrag fra styret, men kan på eget initiativ iverksette undersøkelser.⁶³

RU er et forberedende saksbehandlingsorgan for styret og skal i tillegg være en rådgiver for styret i saker hvor RU naturlig har kompetanse.

Jeg vil behandle muligheten for at styret kan være RU i neste kapittel

4.4.1 Kommentar

Det er viktig å forstå det totale kontrollarbeidet i et ASA, for å få perspektiv på grensene for RUs funksjon. Generalforsamlingen, bedriftsforsamlingen, styret og daglig

⁶¹ Børsforskriften § 1 (2) annet punktum

⁶² Pressemelding 101/2011 fra Helse- og omsorgsdepartementet 23.desember 2011

⁶³ Asal § 6-13 (4)

leder har alle sine oppgaver i det totale kontrollarbeidet i et allmennaksjeselskap. Til å utføre oppgavene har de med seg ansvarlig eksternrevisor, kontrollkomite, valgkomite, internkontroll, internrevisjon og nå RU. For at RU skal finne sin plass må selskapet gå gjennom det totale kontrollomfanget og justere ansvarsområder for å gi plass til RU.

I de fleste selskaper var dette i begynnelsen en krevende oppgave, men erfaringene er at RU har funnet sin plass i kontrollsystemet.

4.5 Unntak fra plikten om revisjonsutvalg

4.5.1 Unntak for mindre selskap

Det er gjort unntak for krav om RU for selskaper som kan tilfredsstille to av tre av de følgende kriterier;

1. Liten arbeidsstokk; dvs. under 250 ansatte.
2. Liten balansesum; dvs. under 300 millioner.
3. Liten nettoomsetning; dvs. under 350 millioner.

Målepunktet for disse selskapene er ved utgangen av siste regnskapsår. Dette betyr at når de ikke lenger omfattes av unntaksbestemmelsene, skal de innen neste års ordinære generalforsamling opprette RU.⁶⁴

4.5.1.1 Kommentar

Tanken bak unntakene i loven er at lovgiverne erkjenner at det kan være en uforholdsmessig byrde for «de mindre» selskapene å måtte ha RU. Derimot krever loven at ved unntak skal styret som kollegium utføre oppgavene som RU har.⁶⁵ Den praktiske gjennomføringen av hvordan styre skal opptre som RU, vil jeg komme tilbake til under punkt 5.6.

Det er en interessant observasjon at man i forarbeidene er opptatt av at selskapene skal informere om de virksomheter de har utenfor den rapporterte balansen. I kommentarene

⁶⁴ Asal § 6-41 (2) første punktum

⁶⁵ Asal § 6-41 (2) annet punktum

til unntaksbestemmelsene i loven er det derimot ikke er stilt spørsmål om man i tallet for antall ansatte burde regne med innleide arbeidere eller ansatte i off-balance selskaper eller om balansegrensen og omsetningsgrensen burde vært korrigert for off-balance-aktiviteter.

4.5.2 Datterselskap hvor mor har RU

Hvis et morselskap har etablert RU, kan heleide datterselskaper som faller inn under loven få unntak fra å etablere RU.⁶⁶

4.5.3 Utenlandske selskap

Utenlandske selskaper med verdipapirer på norsk regulert marked kan få fritak for å etablere RU hvis selskapet er tilhørende innenfor EØS og har etablert tilfredsstillende løsning med RU i sitt hjemland.⁶⁷

4.5.3.1 Utenlandske datterselskap

For utenlandske selskaper som noterer verdipapirer på Oslo Børs, gis unntak fra reglene hvis morselskapet er tilhørende innenfor EØS og har etablert tilfredsstillende RU i henhold til Revisjonsdirektivet.⁶⁸ Dette er også i overensstemmelse med kommentarene i forarbeidene i Ot.prp. nr. 78.⁶⁹

4.5.4 Andre utenlandske selskaper

For morselskap som har hovedkontor i land utenfor EØS samarbeidet, eller innenfor EØS hvor Revisjonsdirektivet ikke er tilfredsstillende implementert, vil de norske reglene gjelde.⁷⁰ Morselskapet vil bli pålagt å ha RU og tilsvarende vil et datterselskap i Norge av slike morselskaper måtte etablere eget RU etter de norske reglene. Det kan søkes Finanstilsynet om unntak.

⁶⁶ Asal § 6-41 (3) og Ot. prp nr.78 (2008-2009) side 68

⁶⁷ Ot. prp.nr. 78 (2008-2009) side 66

⁶⁸ Ot. prp. nr. 78 (2008-2009) side 66

⁶⁹ Ot. prp. nr. 78 (2008-2009) side 66

⁷⁰ Børsmelding 4/2009 punkt 4.1

4.5.5 Andre allmennaksjeselskap

For allmennaksjeselskaper som ikke omfattes etter første ledd, dvs. at de ikke har verdipapirer notert på regulert marked, skal styrets kontrollarbeid skal skje etter reglene i asal.⁷¹ Kontrolloppgavene som er nevnt for RU kan likevel være en god huskeliste for styrets arbeid med kontrollarbeidet.

NUES anbefalingen er at selskaper som har regelmessig omsetning av sine eierandeler, utenfor Oslo Børs, vil ha nytte av å opprette RU.⁷²

4.5.6 NUES-anbefalingen om unntak

NUES-anbefalingen er at man ikke bør reservere seg mot å etablere RU på grunn av størrelsen på virksomheten.⁷³ Videre slår Børsmelding 4/2009 fast at Oslo Børs forventer at alle som utsteder verdipapirer på Oslo Børs skal etablere RU.⁷⁴

⁷¹ Asal §§ 6-12 (1) til (4) og § 6-13-(1)

⁷² NUES-anbefalingen side 34

⁷³ NUES-anbefalingen kapittel 9 side 32

⁷⁴ Børsmelding 4/2009 punkt 4.1

5 Hvem kan sitte i revisjonsutvalg

5.1 Lovteksten

Asal § 6-42 Valg av revisjonsutvalg og dets sammensetning

- (1) Revisjonsutvalgets medlemmer velges av og blant styrets medlemmer.
Styremedlemmer som er ledende ansatte i selskapet kan ikke velges til medlemmer av revisjonsutvalget.
- (2) Revisjonsutvalget skal samlet ha den kompetanse som ut fra selskapets organisasjon og virksomhet er nødvendig for å ivareta sine oppgaver. Minst ett av medlemmene i revisjonsutvalget skal være uavhengig av virksomheten og ha kvalifikasjoner innen regnskap eller revisjon.
- (3) Det kan i vedtektene fastsettes at det samlede styret skal fungere som selskapets revisjonsutvalg dersom styret til enhver tid oppfyller kravene etter første ledd annet punktum og annet ledd.

5.2 Hovedtemaene

Lovteksten bestemmer hvem som kan sitte i et RU og oppstiller to viktige krav – uavhengighet og kompetanse.

5.3 Styret utnevner revisjonsutvalg

Det er styret som utnevner RU.

5.3.1 Av og blant styrets medlemmer

Det er kun styremedlemmer som er valgbare til RUet. Styret bestemmer hvor mange medlemmer RU skal ha.

5.3.1.1 Kommentar

Mens det i de første frivillige revisjonskomiteer ofte var utnevnt personer som ikke var medlemmer av styret, er dette nå utelukket. Videre utelukker loven at fast møtende varamedlemmer av styret kan være medlemmer, selv om dette er praksis blant enkelte av selskapene med RU plikt.

Det er i loven ikke fastsatt hvor mange medlemmer det skal være i RU, men praksis er at antallet er 3. Dette er utledet av at NUES anbefaler at det skal være et flertall av uavhengige medlemmer i RU, dvs et ulike antall medlemmer.⁷⁵ Det anbefales videre at antallet medlemmer i RU vedtektsfestes.

Loven oppstiller ikke noe krav om varamenn til styret, så styret må stå fritt til å utnevne varamedlemmer til RU blant medlemmene i styret. Med den arbeidsmengde RU har, kan dette være klokt.

5.3.2 Styremedlemmer som er ledende ansatte er ikke valgbare

Loven oppstiller et krav om at ledende ansatte ikke kan velges til RU.

NUES anbefalinger er at ledende ansatte ikke engang bør være styremedlemmer.⁷⁶

Selskap som ønsker å følge NUES-anbefalingene på dette punkt, vil derfor ikke komme i en situasjon hvor de må vurdere denne begrensningen i loven.

5.3.2.1 Kommentar

Det er uavhengighetsspørsmålet som er begrunnelsen både fra lovgiverne og fra NUES. For å sikre at det forberedende arbeidet med internkontroll og risikostyring blir utført på en uavhengig måte, er det viktig at en person fra ledergruppen i selskapet ikke skal kontrollere seg selv og sine kollegaer.

5.3.3 Ansattevalgte styremedlemmer

Forarbeidene vurderer dette spørsmålet og mener at det kan være et tap av kompetanse for RU hvis ansattevalgte styremedlemmer ikke kan være med i RU.⁷⁷ På den annen side ser utvalget mulige habilitetssituasjoner som de ansattevalgte medlemmene i RU

⁷⁵ NUES-anbefalingen kapittel 9 side 34

⁷⁶ Oslo Børs Opptaksvilkår av juli 2011

⁷⁷ Ot. Prp. nr. 78 (2008-2009) side 73

kan komme opp i.⁷⁸ Det er relasjonen til selskapets ledelse som gjør at de ansattevalgte ikke kan regnes å være fullstendig uavhengige når de skal arbeide med kontroll av den samme ledelsen de selv rapporterer til.

5.3.3.1 Kommentar

Loven setter altså ingen grenser for ikke-ledende ansattevalgte styremedlemmer i forhold til å bli valgt inn i RUet, mens NUES oppstiller en anbefaling om at minst halvparten av medlemmene av RUet er uavhengige av ledelsen.⁷⁹ Derfor har praksis blitt at mange RU ikke har med ansattevalgte styremedlemmer.

Likevel bør det nevnes at Telenor har de siste årene hatt et ansattevalgt medlem av sitt RU. Dette medlemmet har over 10 års sammenhengende fartstid i styret og har dermed særs god kjennskap til virksomheten og de risikoer selskapet står overfor.

5.3.4 Valgkomiteens arbeid

De allmennaksjeselskaper som omtales i denne masteroppgaven har normalt bedriftsforsamling. Det er bedriftsforsamlingen som etter loven velger styremedlemmer og styrets leder.⁸⁰

Vedtektsfestet valgkomite har som oppgave å finne styrekandidater som har uavhengighet og individuell og samlet kompetanse til å tiltre vervet som RU medlemmer.⁸¹ Dette betyr at bedriftsforsamlingen i fremtiden vil stå mindre fritt i valg av styremedlemmer. Når valgkomiteen har lagt frem sitt forslag, er det tatt så mange hensyn til kvalifikasjoner i forhold til styret som kollegium, utvalgskompetanse og utvalgslederkompetanse, at det er lite rom for benkeforslag. Styre- og utvalgskabalene vil ikke tåle mange endringer fra det valgkomiteen har foreslått.

⁷⁸ Ot. Prp. nr. 78 (2008-2009) side 73

⁷⁹ NUES-anbefalingen kapittel 9 side 34

⁸⁰ Asal § 6-37 (1) første punktum

⁸¹ NUES-anbefalingen side 24

I NUES anbefalingen står det må minst to av de aksjeeiervalgte styremedlemmene bør være uavhengig av selskapets daglige ledelse, vesentlige forretningsforbindelser og av selskapets større aksjeeiere.⁸² Det er blant disse man skal finne de uavhengige styremedlemmene til RUet.

5.3.4.1 Kommentar

Jeg kan ikke se at problemstillingen er nevnt i forarbeidene til asal, mens NUES-anbefalingen tar opp denne utfordringen. Ved valg av styremedlemmer er valgkomiteen anbefalt å redegjøre for hvem av de foreslåtte styremedlemmene som har kompetanse og uavhengighet til å sitte i RU før valg til styre gjennomføres i bedriftsforsamlingen eller på generalforsamling.⁸³ Slik er valgkomiteen og bedriftsforsamlingen premissgiver for hvem som kan velges som styremedlem og hvem som skal sitte i RU og styrets øvrige arbeidsutvalg.

5.3.5 Funksjonstid i RU

Normal funksjonstid som styremedlem er 2 år, og normalt vil funksjonstiden i RU følge tiden som styremedlem, selv om det kan være ønskelig med noe rokkering mellom utvalgene over tid.⁸⁴ Ved suppleringsvalg vil resttjenestetiden frem til neste ordinære valgperiode bestemme tjenestetiden i RU.⁸⁵

Reglene om frivillig eller tvungen fratredelse⁸⁶ fra styreverv før valgperioden er slutt, kan selvfølgelig påvirke funksjonstiden. Det er fra lovgiveren side fastsatt noen minste eller maksimum tjenestetid for styremedlemmer som er valgt til RU.

Uansett kan styret når som helst i styrets funksjonstid endre sammensetningen av sine underutvalg, og dermed bestemme funksjonstiden for det enkelte RUmedlem.

⁸² NUES Endringsmelding høsten 2011 avsnitt 4.1

⁸³ NUES-anbefalingen kapittel 9 side 34

⁸⁴ Asal § 6-5 (1)

⁸⁵ Asal § 6-6 (1) tredje punktum

⁸⁶ Asal 6-7

5.3.5.1 Kommentar

På den annen side er det krevende å sette seg inn i alle arbeidsoppgavene og kontrollere og overvåke et bredt spekter av virksomhetsområder et selskap er involvert i. Det synes derfor som et behov at det er en viss kontinuitet og overlappende fratrede og tiltrede for medlemmene i RU.

5.4 Kompetansekravene

Loven krever at RU samlet skal ha den nødvendige kompetanse som ut fra selskapets organisasjon og virksomhet er nødvendig for å ivareta RUs oppgaver.⁸⁷ I tillegg er det krevet at ett av medlemmene av RU skal ha kompetanse innenfor regnskap og revisjon og samtidig være uavhengig av virksomheten.

RUet må forstå og utfordre det de skal forberede, kontrollere, vurdere og overvåke.

5.4.1 Kommentar

Arbeidet i RU er teamarbeid. Det skal være den samlede kompetansen som skal gjøre organet godt i utførelsen av sine oppgaver. Fagpersoner med spesialkompetanse må ikke styre RU så sterkt innenfor sine fagfelt at den nødvendige og bredere kompetansen som de øvrige RUmedlemmene har, ikke blir utnyttet optimalt.

5.4.2 Kompetanse til å forstå

RUets medlemmene må samlet ha kompetanse som gjør at man kan forstå det man skal kontrollere, analysere det man forstår og konkludere med forslag til korrigerende tiltak der det er nødvendig.

Først og fremst må RU ha kunnskap og kjennskap til hvordan et selskap utarbeider konsernregnskap. Utvalget bak NOU 2008:16 sier at det er dette man må forstå ordet «regnskapsrapporteringsprosessen». Dette krever mer enn overfladisk kunnskap om regnskapsføring og virksomheten generelt. RU må utvikle kunnskap om virksomheten

⁸⁷ Asal § 6-42 (2) første punktum

slik at RU samlet forstår prosessene omkring regnskapsføring og regnskapsavslutning og kan følge de resonnementer som blir presentert innenfor regnskapsføring, konsekvensene av skatte- og avgiftsmessige valg og hvordan man etterlever lover og forskrifter rundt verdivurderinger i norsk skatterett.

Videre må RU samlet forstå hvordan ulike finansielle, operasjonelle og etterlevelsesrisikoer i selskapets ulike virksomheter skapes, identifiseres, korrigeres og hvordan avvikshåndtering er organisert, slik at ledelsen kontinuerlig kan forbedre prosesser, IT-støtte, risikomåling og -styring.

Deretter må RU forstå hvordan en revisor arbeider for å kunne revidere selskapets ulike selskaper inklusive kontroll av de underliggende IT-systemene, prinsippene for regnskapsføring og metode for aggregering av avdelingsregnskap til konsernregnskap, inklusive selskapets prinsipper og rutiner for eliminering av konserninterne transaksjoner.

Avslutningsvis må RUet forstå hvordan et revisjonsselskap har et bredt spekter av tilleggstjenester utenfor den lovfestede revisjon som de gjerne vil selge og kjenne vurderingskriteriene for når omfanget av disse tilleggstjenester kan skape uheldige bindinger for den ansvarlige revisoren.

5.4.3 Kompetanse til å utfordre

Det er ikke nok å forstå. RU må samlet tilegne seg kompetanse til å kunne utfordre den operative ledelsen når de går gjennom sine internkontrollrutiner, risikovurderinger og beredskapsplaner for RU.

Det er ønskelig at RU gjennom sitt arbeid lærer seg teknikker for hvordan man raskt kan utfordre ulike virksomhetsmodeller, risikoeksponering og prinsipper for risikostyring når man blir stilt overfor en nye virksomhetsområder.

Man må kunne sette seg inn i de operative krav til etterlevelse fra lover, forskrifter, bransjestandarder, selskapets retningslinjer for selskapsledelse, etiske retningslinjer og styrets uttrykte spesifikke og akkumulerte risikoappetitt.

Så når man overvåker internkontrollen i et eiendomsmeglerselskap, så må man sette seg inn i hvordan eiendomsmeglingslovens krav til rapportering i de ulike stadiene i virksomhetsprosessen skaper operasjonell, finansiell og etterlevelsesrisiko.⁸⁸ Driver man entreprenørvirksomhet er det andre krav til etterlevelse av lover og forskrifter som kan være like detaljerte innenfor områder som er så forskjellige som konkurranserett og utførelse av SHA-planen i henhold til byggforskriften.⁸⁹ Driver virksomheten forurensende virksomhet må man kunne sette seg inn i innenfor de rammer man har fått for utslipp eller annen miljø-ødeleggende virksomhet i forhold til forurensningsloven med tilhørende forskrifter.⁹⁰ Er man kraftprodusent med vannkraft som energikilde finnes det regler for minstevannføring i elv og dimensjoner på turbiner som må stemme med de konsesjoner man har fått i henhold til vannressursloven og energiloven.⁹¹

5.4.4 Rapporteringskrav

Ser man på RUoppgavene, så omfatter de så vel prosessene som rapportene som genereres til styre, ledelse, eiere og allmenheten.

Et utsnitt av rapporteringsområdene er blant mange:

- Rapport om kvaliteten i regnskapsrapporteringsprosessen
- Rapporteringskrav i årsregnskap, notekrav og årsberetning
- Rapporteringskrav i delårsregnskap
- Rapporteringskrav når det gjelder eierstyring og selskapsledelse
- Internkontroll og risk management
- Internrevisjon
- Verdivurderinger og off-balance-aktiviteter
- Revisjonsarbeid og revisors uavhengighet
- NUES-anbefalingene
- Oslo Børs Løpende forpliktelser

⁸⁸ Lov om eiendomsmegling av 29. juni 2007 nr. 73

⁸⁹ Konkurranseloven og Byggherreforskriften: om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø

⁹⁰ Se lovregister kapittel 9

⁹¹ Se lovregister kapittel 9

- Etterlevelseskra for de virksomheter selskapet driver

5.4.5 Kompetanse innenfor regnskap eller revisjon

Loven Asal 6-43 (2) oppstiller et krav om at minst ett av medlemmene i RU skal ha kvalifikasjoner innenfor regnskap eller revisjon i tillegg til å være uavhengig etter reglene ovenfor.⁹²

Forarbeidene oppstiller ikke et spesifikt krav til hva slags utdanning eller praksis dette medlemmet skal ha.⁹³ Det er ikke noe krav i Norge om at vedkommende må være revisorutdannet, ha praktisert som revisor eller ha praktisert som økonomidirektør eller finansdirektør med økonomiansvar.

Mens Revisjonsdirektiver oppstiller et krav om at medlemmet skal ha kvalifikasjoner innen for regnskap og/eller revisjon, sier asal at det er tilstrekkelig at personen må ha ett av feltene som sitt spesialområde.⁹⁴

Dansk lovgivning har også akseptert at det ikke er noe ubetinget krav til formalkompetanse, men de oppstiller likevel i sine forarbeider en veiledende liste over «riktig kompetanse» oppnådd gjennom utdanning og arbeid i børsnotert selskap eller andre selskap av allmenn interesse⁹⁵:

- «Godkjennelse som statsautorisert revisor eller tilsvarende,
- erfaring med ansvar for regnskapsrapporteringsprosessen som finansdirektør,
- erfaring fra ledelse av en internrevisjonsenhet,
- erfaring fra medlem i RU,
- annen erfaring med overvåking av regnskapsavleggelse eller revisjon av regnskap eller
- annen tilsvarende relevant erfaring»

⁹² Asal § 6-43 (2) siste punktum

⁹³ NOU 2008: 16 og Ot.prp. 78 side 73

⁹⁴ Revisjonsdirektivet artikkel 41 og asal § 6-42 (2) siste ledd

⁹⁵ Ot. Prp.78 (2008-2009) side 71 og 72

5.5 Uavhengighetskravet

I forarbeidene oppsummerer departementet sin vurdering av uavhengighetskravet i loven:⁹⁶

«... uavhengighet kan sies å foreligge dersom det ikke foreligger noe ervervsmessige, familiemessige eller andre bånd til foretaket eller dets kontrollerende aksjonærer eller til disses ledelse som kan gi anledning til en interessekonflikt som kan påvirke vedkommendes dømmekraft».

Det er altså ikke det strenge uavhengighetskravet etter revisjonsloven som gjelder.⁹⁷ Der går spesielt oppramsingen av familierelasjoner bredt og dypt, man utelukker alle typer personlig økonomiske avhengighetsforhold, alle typer tillitsverv og utelukker muligheten for ansvarlig revisor å ha både revisjons-, regnskaps- og rådgivningsoppdrag for samme klient.

5.5.1 Styreleder

Selv om loven ikke oppstiller noe forbud mot at styreleder er medlem av RU, antyder flere jeg har snakket med at styreleders nære relasjon til og personalansvar for daglig leder, kan skape relasjoner som kan gjøre det vanskelig å ha nødvendig uavhengighet i kontrollfunksjonen.

5.5.1.1 Kommentar

Uavhengighet er en forutsetning for å kunne utfordre organisasjonen man skal kontrollere. Et medlem av RU skal kunne opptre med integritet og objektivitet uten hensyn til utenforliggende forhold. Rådet mot styreleders deltakelse kan ligge i at et RUmedlem må ha det mot og den trygghet det ligger i å være helt uavhengig av ledelsen og at relasjonen mellom daglig leder og styreleder kan være for sterk.

⁹⁶ Ot.prp.78 side 73

⁹⁷ Revl. § 4-1

5.5.2 Styremedlemmer med forretningsmessige relasjoner til selskapet.

I forarbeidene er det satt opp et sett med kriterier for hva som kan gjøre et styremedlem uskikket i forhold til kravet om uavhengighet. I EU har man brukt et uavhengighetsbegrep som er det samme som stilles til uavhengige styremedlemmer generelt⁹⁸:

«At vedkommende ikke:

- Har vært ansatt i ledende stilling selskapet de siste fem år
- Mottar annen godtgjørelse enn styrehonorar fra selskapet (pensjon gjelder ikke)
- Har eller representerer forretningsmessige relasjoner med selskapet
- Har resultatavhengig styrehonorar eller opsjoner i selskapet
- Har kryssrelasjoner med den daglige ledelse, andre styremedlemmer eller andre tillitsvalgte for aksjeeiere
- Har vært partner med eller ansatt i selskapets nåværende revisjonsselskap i løpet av de siste 3 år»

Verdipapirhandelloven har en definisjon på nærstående som også nevner nære familierelasjoner utover de mer forretningsmessige når man beskriver habilitetsutfordringer hos en person.⁹⁹

Hovedidéen er å sikre at medlemmer av RUet ikke har en relasjon som kan gi grobunn for en interessekonflikt i utførelsen av sitt oppdrag

5.5.2.1 Kommentar

Det har vært lovgiverens ønske at det ikke skal finnes bindinger som kan føre til uheldig adferd blant medlemmene i RUet. Som styremedlem skal man ha fokus på det som er til selskapets beste. Som medlem av styrets underutvalg for kontroll av virksomheten er uavhengigheten enda viktigere.

⁹⁸ Kommisjonsanbefaling 2005/102/EF - hentet fra børsmelding 4/2009

⁹⁹ Vphl. § 2-5

5.5.2.2 NUES-anbefalingene

Anbefalingen går lenger når det gjelder uavhengighet. NUES anbefaler at flertallet av medlemmene i RUet tilfredsstiller kravene om uavhengighet til ledelsen.¹⁰⁰

Økonomiske relasjoner kan skape mindre årvåkenhet og mindre vilje til å utfordre ledelsen.

5.5.3 Forarbeidene

Det ser ut til å være godt samsvar mellom Revisjonsdirektivets ordlyd og den løsning som er gjengitt i asal § 6-42.¹⁰¹

I 1997 uttalte utvalget at alle selskaper på børsen bør ha revisjonskomite og at denne komiteen «bør bestå av utvalgte medlemmer av styret og være ansvarlige overfor og regelmessig rapportere til styret. Komiteen bør bestå av minst tre styremedlemmer som alle bør være utenfor foretakets linje- og stabsorganisasjon».¹⁰² Her ble det foreslått at alle medlemmene i RU er uavhengig av ledelsen.

5.6 Styret som revisjonsutvalg

5.6.1 Vedtektsendring

Hvis selskapet ønsker at hele styret skal være RU, kreves det en vedtektsendring.¹⁰³

Man trenger med andre ord generalforsamlingens støtte for å avvike fra lovens krav etter asal og NUES-anbefalingen.¹⁰⁴

5.6.1.1 Kommentar

I innstillingen til Odelstinget reserverte finanskomiteens representanter fra Høyre og Venstre seg når det gjaldt utkastet i tredje ledd. Man ønsket at styret ikke skulle være bundet av vedtekter om at styret skulle være RU, hvis styret senere fant det ønskelig å

¹⁰⁰ NUES Endringsmelding av 2011

¹⁰¹ Revisjonsdirektivet artikkel 41 (1)

¹⁰² NOU 1997:9 side 235

¹⁰³ Asal § 6-43 (3)

¹⁰⁴ Asal §§ 6-41 og 6-42 NUES anbefalingene punkt 9 side

etablere RU.¹⁰⁵ Forslagsstillerne så for seg en situasjon hvor styret skulle ønske å etablere et eget underutvalg, men at vedtektsendringene ville hindre et slikt tiltak. Man ønsket en lovbestemmelse som kunne la styret selv etablere RU når de selv var klare for det – uten vedtektsendring.

Odelstinget vedtok likevel forslaget slik det forelå fra departementet. Det betyr at hvis styret senere ønsker å etablere RU som arbeidsutvalg av styret, er de avhengig av en ny vedtektsendring om dette på generalforsamlingen. Denne løsningen kan motivere selskapet for ikke å reservere seg mot å etablere RU fra starten av.

5.6.2 Kompetansekrav når styret er revisjonsutvalg

Når hele styret opptrer som revisjonsutvalg, må styret samlet ha den kompetanse som er nødvendig for å utføre et revisjonsutvalgs oppgaver. I tillegg må styret ha et styremedlem som er uavhengig av ledelsen og har kompetanse innen regnskap eller revisjon.

5.6.2.1 Kommentar

Mangel på spesialkompetanse etter loven kan med andre ord ikke være grunnen til at selskapet velger at hele styret skal utføre revisjonsutvalgets oppgaver. Lovens intensjon er at oppgavene skal utføres med samme kompetanse og med samme kvalitet som om selskapet hadde delegert oppgavene til RU.

5.6.3 Uavhengighetskrav når styret er revisjonsutvalg

De som deltar på styremøter som er satt som RU, skal ha samme uavhengighet i behandlingen av oppgavene som for et RU. Dette betyr at minst ett medlem av styret skal være uavhengig av ledelsen.

¹⁰⁵ Se Innst. O nr 101 (2008-2009) punkt 13.1 og 13.2

5.6.3.1 Kommentar

Det er viktig at styret satt som RU kan opptre med den samme grad av uavhengighet overfor ledelsen som et RU vil kunne gjøre. Dette kan det være vanskelig å imøtekomme hvis styret bare har ett uavhengig styremedlem under behandlingen av RUoppgaver.

NUES anbefalingen går lenger enn loven og sier at styret ikke bør etablere seg som RU. Man er usikker på om hele styret satt som RU vil ha den nødvendige uavhengighet som oppgavene krever. Dette gjelder spesielt ledende ansatte og de ansattevalgte medlemmene der forarbeidene fraråder deltakelse i RU av habilitetsgrunner.

5.6.4 Styreleders deltakelse når styret opptrer som revisjonsutvalg

Loven forbyr styreleder som er ledende ansatt å lede styremøter som er satt som RU.¹⁰⁶

5.6.4.1 Kommentar

Rådene er at styreleder ikke deltar på slike møter uansett om han er ledende ansatt eller ikke. En styreleder er daglig leders foresatte og det kan være sterke lojalitetsbindinger i relasjoner hvor man har et personalansvar. Han vil kunne regnes som inhabil etter asal § 6-27 i en kontrolloppgave av daglig leder og bør i alle fall overlate ledelsen av møtet til en annen.

Lovkravet om at styreleder som er ledende ansatte ikke skal møte, er motivert av å sikre at ledelsen av styremøtet som RU, blir slik at det skjer en uavhengig kontroll i møte med selskapets ledelse.

5.6.5 Protokollføring når styret er revisjonsutvalg

Når styret opptrer som RU er det viktig å protokollføre at styret nå opptrer i den funksjonen. Dette følger av asal § 6-29. Man forventer at det protokollføres hvilke undersøkelser styret har gjennomført, hva som er funnet under undersøkelsene og hvilke tiltak styret som RU har vedtatt.

¹⁰⁶ Asal § 6-41 (2) siste punktum

5.6.5.1 Kommentar

Det er viktig at man i ettertid kan se at styret faktisk har utført sine kontrolloppgaver som RU, og markere at det er skille mellom styrets forberedende og rådgivende funksjon som RU og styret som besluttende selskapsorgan.

6 Hvilke oppgaver har revisjonsutvalget

6.1 Lovteksten

Asal § 6-43 Revisjonsutvalgets oppgaver

Revisjonsutvalget skal:

- a) forberede styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen,
- b) overvåke systemene for intern kontroll og risikostyring samt selskapets internrevisjon om slik funksjon er etablert,
- c) ha løpende kontakt med selskapets valgte revisor om revisjonen av årsregnskapet,
- d) vurdere og overvåke revisors uavhengighet, jf. revisorloven kapittel 4, herunder særlig i hvilken grad andre tjenester som er levert av revisor eller revisjonsselskapet utgjør en trussel mot revisors uavhengighet.

Asal § 7-1 Generalforsamlingens valg av revisor

- (1) Generalforsamlingen skal velge en eller flere revisorer, og kan velge en eller flere vararevisorer. Bedriftsforsamlingen skal fremsette forslag. Dersom foretaket plikter å ha revisjonsutvalg etter § 6-41, skal revisjonsutvalgets uttalelse om forslaget forelegges generalforsamlingen før valget.
- (2) Revisors godtgjørelse godkjennes av generalforsamlingen.

6.2 Hovedtemaene

Bestemmelsene gjennomfører EØS-forpliktelser som svarer til Revisjonsdirektivets artikkel 41 nr. 3 og 4 for norske allmennaksjeselskaper.¹⁰⁷ Lovteksten oppstiller hvilke oppgaver RUet skal utføre og gir ved dette en beskrivelse av kompetansekravene som er omtalt i forrige kapittel.

Innledningsvis vil jeg beskrive hva målet med RUs arbeid er, nemlig å kunne sikre kvalitet i den finansielle rapporteringen fra selskapet. Deretter vil jeg beskrive hvordan RUs oppgaver støtter opp om målet om økt kvalitet i den finansielle rapporteringen.

¹⁰⁷ Ot. Prp nr 78 13.5.6.1 side SJEKK

6.3 Ledelsens erklæring

For selskaper som er underlagt verdipapirhandelloven, skal styret i årsrapporten legge ved en erklæring fra de ansvarlige hos selskapet (styret og daglig leder) med tydelig anvisning av navn og stillingsbetegnelse.¹⁰⁸

Styret skal erklære at de finansielle tall som vises i årsregnskapet med noter «etter deres beste overbevisning» gir ett rettviseende bilde av konsernets resultat og finansielle posisjon ved årsskiftet. Videre erklæres det at det som er sagt i årsberetningen om utvikling, resultat og selskapets stilling, risikobilde og usikkerhetsfaktorerer også gir et rettviseende bilde.¹⁰⁹

6.3.1 Kommentar

Når regnskapsrapporteringsprosessen er over og RU har avsluttet overvåkingen av internkontrollen og selskapets risikostyring, skal styret kunne skive under på erklæringen, som er ment som en erklæring om at styret\medlemmene har gjort det som kreves av dem.¹¹⁰ Erklæringen er en norsk tilpasning til EUs Rapporteringsdirektiv.¹¹¹

RUet vil være det underutvalg som styret bruker for å sikre at momentene som styret skal uttale seg om, er forstått, vurdert, utfordret og eventuelt korrigert.

Siden det er styret som ensidig skal avgi denne erklæringen, har det vært reist spørsmål om ikke selskapets ledelse bør gi en likelydende erklæring overfor styrets medlemmer for å balansere det faktum at det er administrasjonen som har produsert grunnlaget for rapporteringen. Dette er nå praksis i mange selskaper med plikt til å ha RU.

¹⁰⁸ Verdipapirforskriften § 5-2

¹⁰⁹ Vphl § 5-5 (2) 3

¹¹⁰ Asal § 6-12 (3) og (4)

¹¹¹ Direktiv 2004/109/EF artikkel 4 nr. 2

6.4 Revisjonsutvalget skal forberede styrets behandling og gi råd

Det er viktig å gjenta at RU ikke er et besluttende organ. Man skal forberede saker som deretter besluttet i styret. Likevel ser vi at styrene overlater stadig mer av den finansielle rapporteringen og overvåking av internkontrollen til RU, som blir bedt om å redegjøre for sitt arbeid, fortelle om avvik som er identifisert og fremsette forslag til forbedringer.

6.5 Forberede styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen

6.5.1 Regnskapspliktiges forpliktelser

Allmennaksjeselskaper er regnskapspliktige etter regnskapsloven.¹¹² Regnskapsplikten betyr at selskapet skal levere årsregnskap med noter og årsberetning i henhold til regnskapslovens kapittel 3. Her er beskrevet hva som i detalj inngår i årsregnskapet og årsberetningen.¹¹³

De to dokumentene skal undertegnes av samtlige styremedlemmer og av daglig leder.¹¹⁴ Hvis det lages en egen redegjørelse for foretaksstyring, skal denne også undertegnes av samtlige styremedlemmer.¹¹⁵

For et konsern skal styret i morselskapet levere ett årsregnskap for morselskapet og ett årsregnskap for konsernet.¹¹⁶ Normalt vil styrets beretning i slike tilfeller omhandle hele konsernet.

Det er styret som er ansvarlig for at det innleveres årsregnskap med noter og årsberetning innenfor de frister myndighetene har satt, men det er daglig leder som organiserer gjennomføringen av regnskapsrapporteringsprosessen.

¹¹² Rskl. § 1-2 1. ledd 2. punktum

¹¹³ rskl. § 3-2 og rskl. §§ 3-3a og 3-3b

¹¹⁴ Rskl. § rskl. § 3-5 1. ledd første og annet punktum

¹¹⁵ Rskl § 3-3b

¹¹⁶ rskl. § 3-2 3. ledd

Årsberetningen skal etter loven være på norsk, men det kan etter søknad kunne tillates på et annet språk.¹¹⁷

6.5.1.1 Kommentar

Overfor markedet skal det lages en årsplan som sier når man vil informere om de ulike kvartalsregnskap.¹¹⁸ Dette skaper interne frister om når de ulike dokumentene må være ferdige.

6.5.2 Hva skal inngå i årsregnskapet

Årsregnskapet skal inneholde resultatregnskap, balanse, kontantstrømsanalyse og noteopplysninger.¹¹⁹

Det presiseres at årsregnskapet skal gi et rettviseende bilde av:

- selskapets eiendeler og gjeld,
- finansielle stilling og
- resultat.

Rskl. kapittel 6 beskriver hvilken mal som resultatregnskap, balanse og kontantstrømsanalysen skal følge.

I noteverket til årsregnskapet vil man ofte begynne med å beskrive de grunnleggende regnskapsprinsipper selskapet følger, de generelle og spesielle vurderingsregler som er brukt og vurderingen av gjeld.¹²⁰ Deretter følger man omfattende regler om noteopplysningene som er beskrevet for de allmennaksjeselskaper som er pliktige til å ha RU.¹²¹

6.5.3 Frister

Regnskapsrapporteringsprosessen følger visse frister som må overholdes for å kunne levere de nødvendige dokumenter for behandling i RU og styret. I Norge er det avvik

¹¹⁷ rskl § 3-4 2. ledd

¹¹⁸ NUES-anbefalingen Informasjon og kommunikasjon side 43

¹¹⁹ Rskl. § 3-2

¹²⁰ Rskl. kapittel 4 og 5 og § 5-13 om gjeld

¹²¹ Rskl. §§ 7-1 til 7-34

mellom det finansielle årsregnskapet og skatteregnskapet, slik at selskapet må ha et parallelt løp for å få frem både årsregnskap og selvangivelse. Det er sjelden at selvangivelsen er gjenstand for styrets behandling. Man bruker bare resultatene derfra for å beregne betalbar skatt i årsregnskapet.

Den siste dag for innlevering er:

- 30. april Selvangivelsen må være ferdig for innlevering på papir¹²²
- 30. april Årsrapporten skal offentliggjøres¹²³
- 31. mai Selvangivelsen må være ferdig for elektronisk innlevering til altinn.no¹²⁴
- 16. juni Styret må ha undertegnet årsregnskap og årsmelding sammen med daglig leder¹²⁵
- 16. juni Revisors beretning må være styret i hende¹²⁶
- 16. juni Årsregnskap med noter, årsmelding og revisors beretning sendes bedriftsforsamlingens medlemmer¹²⁷
- 23. juni Bedriftsforsamlingen uttaler seg om årsregnskap¹²⁸
- 23. juni Årsregnskap med noter, årsmelding, revisors beretning og bedriftsforsamlingens uttalelse sendes aksjeeierne i forkant av generalforsamlingen¹²⁹
- 30. juni Generalforsamlingen behandler og godkjenner årsregnskapet og forslag til disponering av overskuddet¹³⁰, styrets erklæring om lederlønn¹³¹ og redegjørelsen for foretaksstyring¹³²
- 31. juli Årsregnskap, årsmelding, revisors beretning og protokoll fra generalforsamlingen sendes på papir til Regnskapsregisteret.

¹²² Kilde skatteetaten.no

¹²³ Vphl. § 5-5 (1)

¹²⁴ Kilde skatteetaten.no

¹²⁵ Asal § 6-12 og rskl § 3-5

¹²⁶ Asal § 7-4 og revisorloven §§ 5-1 og 5-6 (5)

¹²⁷ To uker før generalforsamlingen

¹²⁸ Asal § 6-37 (3)

¹²⁹ Asal § 5-6 (5)

¹³⁰ Asal § 5-6 (2) 1.

¹³¹ Asal § 5-6 (3)

¹³² Asal § 5-6 (4)

Det er daglig leder med sin stab som produserer årsregnskapet med noter.¹³³ Det er ingen frist for når revisor skal ha regnskapet, men han må ha det så tidlig at han kan gjennomføre en vurdering av årsregnskapet og gi sin beretning. Revisors dialog med RUet skal sikre at administrasjon og revisor arbeider sammen for å legge en plan for å få ferdigstilt arbeidet med årsregnskapet.

Revisjonens arbeid for å kontrollere de underliggende systemer og prosesser for regnskapsføring og regnskapsrapportering er et arbeid som foregår hele året, mens regnskapsrapporteringsprosessen i forbindelse med årsoppgjøret er en stor oppgave de siste månedene i regnskapsåret og frem til revisors beretning er levert. For selskap som leverer delårsrapporter som skal revideres, vil kvartalsregnskapene bli et miniårsoppgjør.

6.5.3.1 Kommentar

Hvis selskapet ikke klarer å overholde de fristene som er satt av myndighetene og de frister for offentliggjøring av delårsregnskap som selskapet selv har annonsert, kan det skape usikkerhet hos aksjeeierne og gi et tap av omdømme. Bryter man en offentlig frist påløper det i tillegg et forsinkelsesgebyr.

6.5.4 Årsrapport

I selskaper som er underlagt verdipapirhandelloven, skal det utarbeides en årsrapport.¹³⁴ Her vil man minimum finne:

- Styrets beretning
- Årsregnskap med noter
- Revisors beretning
- Erklæring fra styret om kvaliteten i årsregnskap og årsberetning

I tillegg er det vanlig at årsrapporten også inneholder:

¹³³ Asal § 6-14

¹³⁴ Vphl. § 5-5

- Selskapsledelsens beretning
- Kontrollkomiteens beretning
- Bedriftsforsamlingens beretning

Selskapsledelsens beretning er ikke lovbundet, men mens årsberetningen skal være en kortere beskrivelse med spesielle formelle krav, kan selskapets ledelse velge å gi mer utførlig informasjon om selskapet. Selskapets årsberetning kan slik bli en hyllest til selskapets visjon, selskapets produkter og tjenester, de ansatte, selskapets tillitsvalgte og selskapets miljøprofil og samfunnsansvar.

6.5.4.1 Kommentar

For børsnoterte selskaper er det også snakk om prestisje i å produsere en pen og informativ årsrapport, som man vet vil bli vurdert av markedsaktører som den mest informative, den med den beste redegjørelsen for eierstyring og selskapsledelse og den med best grafisk uttrykk.

6.5.5 Hva skal rapporteres?

Det er vanlig at de lovfestede rapporteringsmomentene fra selskapets hånd er beskrevet i årsregnskapet med tilhørende noter og i årsberetningen.

Siden denne masteroppgaven omhandler RUets oppgaver, vil jeg i det følgende kun redegjøre kort om noen av de spesielle momenter som det er naturlig for RUet å arbeide med i forkant av styrets behandling, godkjenning og underskrift av årsregnskap med noter og årsberetning.

6.5.5.1 Rettviseende bilde

RUet skal ha for øye at årsregnskapet skal gi et rettviseende bilde av selskapets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat¹³⁵. I denne sammenheng vil det være en oppgave for RU ikke bare å kontrollere at lovfestede prinsipper for verdivurderinger og

¹³⁵ Rskl § 3-2a 1. ledd

bruk av regnskapsprinsipper er fulgt, men også at måten tallene fremstilles på ikke må gi et feilaktig bilde av selskapets posisjon og resultat.

Samtidig skal styret redegjøre for de mest sentrale risikoer og usikkerhetsfaktorer selskapet står overfor.¹³⁶ Dette betyr at RU må ha forstått og vurdert hvordan selskapets virksomhet skaper finansielle, operasjonelle og etterlevelses risikoer og hva selskapet har gjort for å minimalisere risikoene. Videre må RU være sikre på at de beskrivelser av de ulike temaene som er foreslått tatt inn i årsberetningen, gir en rettviseende beskrivelse av situasjonen.

Der man har valgt å beskrive framtidsutsiktene i årsberetningen, bør RU få innflytelse over måten framtidsutsiktene er beskrevet på. Samtidig bør RU sørge for at evalueringen av fjorårets beskrivelse av framtidsutsiktene sammenlignet med årets resultat, blir beskrevet i årsberetningen.¹³⁷

Regnskapet skal gjøres opp med forutsetningen om fortsatt drift.¹³⁸ RU bør ha synspunkter på dette utsagnet i årsberetningen. Videre RU bør vurdere selskapets kapitaldekning og uttale seg om disponering av overskudd i forbindelse med styrets forslag om dette.¹³⁹ På samme måte må RU gjøre seg opp en mening om konsernets etterlevelserisiko i forhold til arbeidsmiljø, skader og ulykke, sykefravær, likestilling, anti-diskrimineringstiltak og påvirkning av det ytre miljø.¹⁴⁰

6.5.5.2 Redegjørelse om foretaksstyring

I juni 2010 fikk regnskapsloven et tillegg som beskriver hva selskapet med krav om RU, skal rapportere omkring foretaksstyring.¹⁴¹ Redegjørelsen skal inneholde prinsipper og praksis vedrørende foretaksstyring. Man er pliktig til å rapportere om

¹³⁶ rskl. § 3-3a 2. ledd 1. punktum

¹³⁷ Rskl. § 3-3 a femte ledd 2. punktum

¹³⁸ Rskl. § 3-3a sjette ledd

¹³⁹ Rskl. § 3-3a åttende ledd og asal § 3-4

¹⁴⁰ Rskl § 3-3a niende til tolvte ledd

¹⁴¹ Rskl. § 3-3b

hvilke anbefalinger og standarder selskapet er underlagt – for norske selskaper er det NUES-anbefalingen – og hvor denne er tilgjengelig.

Deretter skal det rapporteres avvik fra NUES-anbefalingen, hvis det er denne man følger. Selskapet skal videre redegjøre for foretakets systemer for internkontroll og risikostyring knyttet til regnskapsrapporteringsprosessen.

Avvik fra standard vedtektsbestemmelser i asal kapittel 5 skal beskrives. Likeledes skal det redegjøres for sammensetningen av de vedtektsfestede selskapsorganene, deres instruksjoner og retningslinjer. Dette gjelder også for styrets underutvalg - enten de er vedtektsfestet eller ikke.

Styret blir også bedt om å redegjøre for vedtektsbestemmelser som regulerer oppnevning og utskifting av styremedlemmer. Avslutningsvis skal styret redegjøre for vedtektsbestemmelser eller fullmakter som selskapets styre har for å kjøpe tilbake eller utstede ny egne aksjer

6.6 Hvordan sikrer oppgavene økt kvalitet i den finansielle rapporteringen?

6.6.1 Oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen

RU må forstå selskapets verdiskapende prosesser for å kunne følge de økonomiske transaksjoner som er grunnmuren i regnskapsrapporteringen. RU må forstå hvordan kontrakter, forpliktelser, leveranser og økonomiske transaksjoner skjer i selskapet for å skape det målesystemet for økonomisk virksomhet som selskapet har.

For å sikre at prosessen er effektiv og av høy kvalitet, er det nødvendig at RU setter seg inn i hvordan de bærende IT-systemene samhandler for å støtte regnskapsrapporteringen, og forstå risikoen som oppstår når enkelte føringer må foretas manuelt fra ett system til et annet, slik man ofte må når man i løpet av året har kjøpt opp datterselskap hvor IT-systemene ikke er integrert med de sentrale systemene i konsernet.

I tillegg til å forstå prosessene som skaper selskapets driftsresultater, skal RU forstå og utfordre hvordan selskapet følger lovpålagte retningslinjer for vurdering av aktiva og gjeld i selskapet, slik at selskapets økonomiske posisjon ved årsskiftet gir et «rettvisende bilde». Særlig oppmerksom bør RU være hvis det skjer endringer av regnskaps- eller vurderingsprinsipper fra et år til et annet. Det er da påkrevet at endrede vurderingsprinsipper eller bokføringsprinsipper rapporteres innledningsvis i notene til regnskapet. Er de omfattende, kan det være nødvendig å dokumentere hvordan fjorårets regnskap ville sett ut hvis man hadde brukt de samme regnskapsprinsippene som man nå har tatt i bruk.

Et spørsmål er hvor vidt begrepet «regnskapsrapporteringsprosessen» er. Når starter egentlig denne prosessen? Er det fra et regnskapsbilag foreligger, eller bør det være fra selskapet oppretter en forpliktelse som kan resultere i en økonomisk transaksjon som skaper regnskapsbilag? Eller skal RU overvåke prosessen helt fra styrets strategi blir vedtatt og selskapets ledelse velger en plan for hvordan de skal etterleve styrets strategi med alle de valg av mulige partnere som man må forhandle med for å realisere styrets mål. I det siste tilfelle er det nødvendig at RU i forbindelse med vurdering av internkontrollen sjekker at det i prosessene som ligger før produksjon av regnskapsbilag ikke er lagt til rette for at feil eller misligheter kan oppstå.

NUES-anbefalingene påpeker at regnskapsrapporteringsprosessen ikke er avgrenset til å omfatte prosessen med hensyn til avleggelse av årsregnskapet, men også til regnskapsbehandlingen generelt, bruken eller ikke-bruken av IT i avleggelsen. Det presiseres at annen lovgivning enn regnskapsloven kan påvirke hvordan regnskapsrapporteringsprosessen skal foregå (f. eks. etter verdipapirhandelloven og hvitvaskingsloven).

Videre peker NUES på at RU bør gå gjennom årsberetningens gjennomgang av risiko- og usikkerhetsfaktorer før styret fatter vedtak om årsberetningen. Det samme gjelder for beskrivelser om fremtidig utvikling, forutsetningen om fortsatt drift, uttalelse om virksomhetens skade på miljø, om likestilling og andre uttalelser som styret er forpliktet til å gi etter regnskapsloven § 3-3b.

6.6.1.1 Kommentar

En av RUs oppgaver må være å rapportere til styret om regnskapsrapporteringsprosessen har den rette kompetansen i ledelsen og den rette bemanning for øvrig, har nødvendig og sømløs IT-støtte i alle ledd av prosessen, at risikoene er identifisert og forsøkt minimalisert og at beredskapsplaner for krisehåndtering er tilstede.

6.6.2 Overvåke systemene for internkontroll og risikokontroll

Forarbeidene omtaler at RUets arbeid skal bidra til å minimalisere finansiell, operasjonell og etterlevelsers risiko. For selskaper som er underlagt internkontrollforskriften, gir den en veiledning om hvordan internkontroll og risikostyring skal gjennomføres og hvordan internrevisjonen kan støtte arbeidet.¹⁴²

Internkontroll handler om prosessene som sikrer at virksomheten når sine mål. Internkontrollen sikrer at alle virksomhetsprosesser er godt dokumentert når det gjelder ansvar og utførelse. Gjennom en god beskrivelse vil man kunne identifisere kostnadsdrivere, flaskehalser, kjente og ukjente risikoer som virksomheten skaper og man får muligheten til å sette inn tiltak for å minimalisere risikoen eller følge av økt risiko.

Siden omdømme er viktig for store selskaper er internkontrollen et middel for å overvåke at virksomheten følger lover og forskrifter og selskapets egne retningslinjer basert på selskapets verdigrunnlag, etiske retningslinjer og uttalelser om samfunnsansvar og miljøbevissthet. Internkontrollen foreslår rutiner for avviksrapportering inklusive handlingsplikt ved avvik, som ledelsen deretter implementerer.

Det er styret som fastsetter selskapets grense for hvor stor finansiell risikoeksponering selskapet skal ha. Derfor er overvåking av den individuelle og den aggregerte finansielle risiko en viktig styringsoppgave. Det må finnes gode varslingsrutiner ved avvik fra de oppsatte grensene.

¹⁴² FOR-2008-09-22-1080

6.6.2.1 Kommentar

Dette er en mulighet for styret til å vurdere om selskapets har en ledelse, på alle nivåer, som tar risikostyring på alvor.

6.6.3 Overvåke systemene for internrevisjon

Der selskapet har internrevisjon er det RUs oppgave å gjennomgå internrevisjonens planer og deretter motta rapport om hva internrevisjonen har funnet av avvik fra en normal standard. RU rapporterer videre til styret om internrevisjonens arbeid og rapportering.

Internrevisjonen er en støttefunksjon for ledelsen og skal hjelpe til med en uavhengig gjennomgang av internkontrollfunksjonene og om selskapets virksomheter har tilfredsstillende overvåkning og rutiner for rapportering og håndtering ved avvik.

Erfaringer viser at internrevisjonen ofte blir lite verdsatt under etablering av funksjonen, mens man over tid setter pris på at det finnes en «second opinion» over de beslutninger man har tatt i internkontrollen. Forarbeidene peker på at det er RUs oppgave å skape tillit for internrevisjonen i organisasjonen og samarbeide tett med den for å sikre at ledelsen har kontroll over finansiell, operativ og etterlevelserisiko.

I enkelte selskaper bistår internrevisjonen med å produsere en ICAAP som skal gi ledelsen et akkumulert risikobilde og en beskrivelse av den egenkapital som må allokteres til de ulike virksomhetsområdene for å møte et «worst-case-scenario». Dette sikrer styret kunnskap om hva som er «forsvarlig» egenkapital i selskapet.¹⁴³

6.6.3.1 Kommentar

Også NUES-anbefalingene er opptatt av at det er nødvendig kontakt mellom internrevisjonen og selskapets ledelse.¹⁴⁴

¹⁴³ Asal § 3-4

¹⁴⁴ NUES-anbefalingen side 37

6.6.4 Ha løpende kontakt med revisor om revisjonen av årsregnskapet

For å sikre økt kvalitet i den finansielle rapporteringen, bør RU ha løpende kontakt med selskapets valgte revisor om revisjonen av årsregnskapet.¹⁴⁵

RU skal gjennomgå revisjonsplaner og motta informasjon fra revisor i henhold til revisorloven.¹⁴⁶ Det kreves at revisor skal gi RU en revisjonsplan med hovedelementene i revisjonen og særskilt rapportere om svakheter ved internkontrollen av regnskapsrapporteringsprosessen.

6.6.4.1 Kommentar

Tilbakemeldingene fra både revisorer og RU er at denne oppgaven blir godt ivaretatt av begge parter. Noen påpeker at de gjerne skulle kunne ha flere samtaler med revisor alene for å kunne ha en friere diskusjon om ulike kontrollaspekter.

Ofte kan det oppleves et gap mellom kundens forventninger til revisjonen og det som revisor faktisk leverer. Derfor er det viktig at RU forstår revisjonens lovfestede oppgaver, for å sikre at styret får informasjon om kvaliteten i det planlagte arbeidet og i etterkant får en evaluering av det som faktisk ble levert.

I Kredittilsynets opprinnelige lovutkast het det at RU skulle «overvåke og ha løpende kontakt med» i tråd med Revisjonsdirektivets «monitor».¹⁴⁷ Ordet «overvåke» er borte fra lovtekst når det gjelder forholdet til revisjonsarbeidet og det kan begrunnes med at det kunne bli problematisk i forhold til revisors rapporteringslinjer. Revisor er ikke underlagt RU eller styret, men er valgt og rapporterer til generalforsamlingen og til myndigheter og allmenheten.

¹⁴⁵ Revl. § 5-1

¹⁴⁶ Revl. § 5a-3 Kontakt med revisjonsutvalget

¹⁴⁷ Finn henvisningen i forarbeidene med side

6.6.5 Vurdere og overvåke revisors uavhengighet

Likevel skal revisor skal bidra aktivt til RUs oppgave om å overvåke revisorens uavhengighet ved å avgi en bekreftelse på sin uavhengighet, orientere om andre rådgivningstjenester som revisorselskapet har levert og «redegjøre for mulige trusler mot sin egen uavhengighet og eventuelle tiltak for å redusere disse.»¹⁴⁸

6.6.5.1 Kommentar

Dette er en viktig oppgave fra lovgivernes side, men kanskje ikke så lett for RU. Det er lett å tenke på alternative transaksjonskostnader for selskapet om arbeidet skulle bli levert av en annen rådgiver. Tidsaspektet er også en kostnad for ledelsen og det er enklest å bruke samme selskap, selv om loven hindrer ansvarlig revisor å delta i rådgivning på andre fagområder overfor klienten, selv om han skulle sitte med spesialkompetanse.¹⁴⁹

Jeg kommer tilbake til forslaget fra EU om å forby at det det selskap som har revisjonen også skal ha rådgivning overfor samme klient i kapittel 8.

6.6.5.2 Når kontrolløren blir kontrollert av den man skal kontrollere

En refleksjon om uavhengighet kan man gjøre seg når vi vet at

- Revisoren velges av generalforsamling etter loven
- Revisor skal ivareta allmenhetens interesse overfor selskapet.
- Revisors oppgave er å kontrollere arbeidet til selskapets ledelse – inklusive styret.
- Revisor vurderer styrets rapporter om virksomheten, resultater og finansielle stilling.
- Revisor levere sin beretning om sitt arbeid og sine vurderinger av selskapet til generalforsamling og allmennheten.
- Videre innstilles revisor av et underutvalg av det styret revisor skal kontrollere.

¹⁴⁸ Revl. § 5a-3 1. ledd andre punktum

¹⁴⁹ Revl § 4-1 annet ledd 5.

- Og tilslutt blir revisor overvåket av RU og må rapportere om sin egen uavhengighet av selskapets ledelse til det samme underutvalg, med det formål å styrke revisors uavhengighet av selskapets ledelse.

Hvor uavhengige er revisor egentlig av det styret som revisor skal kontrollere, når RUet har som oppgave å evaluere revisoren og hans arbeid og overvåke hans uavhengighet? Hvor uavhengig er RUet av den revisor de selv har evaluert og innstilt på overfor generalforsamlingen? Dette er en problemstilling som vil kunne egne seg godt for en ny masteroppgave om emnet.

6.6.6 Valg av revisor

Ved oppsigelse av revisor, skifte av ansvarlig revisor eller valg av revisor er RUet normalt tungt inne i arbeidet. Ved oppsigelse begrunner RUets leder forslaget om oppsigelse overfor styret. Tilsvarende uttaler RU seg ved lovfestet eller frivillig skifte av ansvarlig revisor.¹⁵⁰

Når selskapet skal velge ny revisor er det normalt administrasjonen som leder prosessen, men RU deltar på de ulike tilbudsprentasjonene som blir arrangert, mottar de enkelte tilbud og administrasjonens sammendrag av tilbudene. RU gir en innstilling til styret som igjen ber bedriftsforsamlingen om å fremsette forslag til generalforsamlingen.

Etter loven skal RUets uttalelse om forslaget vedlegges behandlingen i generalforsamlingen.¹⁵¹ RU leder møter som oftest på generalforsamlingen for å redegjøre for RUets syn på valg av revisor og svare på spørsmål fra aksjeeierne.

6.6.6.1 Kommentar

Valg av revisor er egentlig ingen lett oppgave. Det er meget viktig at RU opplever at revisor leverer det som er forventet og beskrevet i revisjonsplanen. Oppstår det mistillit i forholdet mellom dem, kan det være vanskelig å få til et videre samarbeid. Måten man

¹⁵⁰ Revl. § 5a-4 1. ledd

¹⁵¹ Asal. 7-1 (2)

vanligvis løser dette på å tilby en ny ansvarlig revisor fra samme revisjonsfirma, og det pleier å løse problemet.

Derfor er det viktig at RU er med i prosessen med evaluering av revisor, oppsigelse av revisor og valg av ny revisor eller partner fra samme revisjonsselskap.

6.6.7 RUs rapportering til styret

I tillegg til at det sendes protokoll fra RU-møtene, er det vanlig at RUs leder rapporterer muntlig på styremøtene om RUs arbeid og om avvik som er avdekket gjennom RUs arbeid. RU vil normalt rapportere til styret hvis de ønsker ytterligere undersøkelser fra administrasjonen.¹⁵²

6.7 Videreutvikling av oppgavene

Departementet oppsummerer RUs overordnede funksjon til «å føre en uavhengig kontroll med selskapets finansielle rapportering og kontrollsystemer»¹⁵³.

Det er videre interessant at departementet mener at opplistingen av oppgavene i asal § 6-43 er utfyllende nok¹⁵⁴. Departementet mener at det ikke er hensiktsmessig at det oppstilles mer detaljerte oppgaver. I det tilfelle at det vil være behov for mer detaljerte retningslinjer, mener man at dette bør fastsettes gjennom en videreutvikling av NUES-anbefaling heller enn gjennom mer detaljert lovgivning.

6.7.1 Kommentar

Det er en interessant juridisk observasjon at lovgiverne mener at markedets aktører har utviklet standarder som er så samsvarende med lovgiverens vilje at man vil overlate til markedsaktørene å videreutvikle et mer detaljert regelverk når det gjelder hvilke oppgaver RUene skal utføre – uten lovendringer.

¹⁵² Asal. § 6-12 (4)

¹⁵³ Ot. prp. nr.78 side 76

¹⁵⁴ Ot. prp. Nr.78 side 76

Det vitner også om lovgivers tro på at selskapene vil tilpasse seg NUES anbefalinger og det stemmer godt med erfaringene fra selskapene.

6.8 Andre oppgaver for revisjonsutvalget

Det finnes en rekke oppgaver som ikke er lovfestet som oppgaver for RU, men hvor det er naturlig at RU er involvert.

6.8.1 Finansprospekt

For selskaper som bruker Oslo Børs aktivt som kilde for kortsiktig og langsiktig finansiering, skal det utarbeides et finansprospekt som i tillegg til å inneholde informasjon fra årsrapporten har bredere og dypere informasjon om finansielle forhold. Det er naturlig at RU går gjennom finansprospektet i forkant av at styremedlemmene signerer dokumentet.

6.8.2 Emisjonsprospekter

Likeledes bør RU involveres ved prospekter som produseres i forkant av emisjoner og hvor finansiell informasjon om selskapet blir sendt fra selskapet.

6.8.3 Styrets erklæring ved oppkjøpstilbud

Styret skal komme med en uttalelse til sine eiere innen visse frister når styret mottar overtakelsestilbud på hele eller deler av selskapet. RU har spisskompetansen i styret til å analysere og vurdere selskapstall, men som oftest engasjerer styret eksterne rådgiveren til slike prosesser. Det kunne vært en oppgave for RU å ha beredskap til å bistå styret i slike saker.

6.8.4 Styrets forberedende arbeid i forkant av salg av en enhet

Hvis styret har satt i gang en prosess om å selge unna hele eller deler av selskapet, gjøres ofte en intern due dilligence i forkant av at salgsprospektet produseres. RU er en naturlig deltaker i å vurdere denne typen analyser i forkant av styrebehandlingen.

6.8.5 Fusjon og fisjon

Ved fusjoner og fisjoner skal det gjøres tilsvarende analyser av partenes stilling før gjennomføring, og RU vil kunne brukes i slike situasjoner for å vurdere det produserte materialet og forberede behandlingen i styret.

7 Ansvar som medlem av revisjonsutvalget

7.1 Lovteksten

Asal § 17-1 Erstatningsansvar

- (1) Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve at daglig leder, styremedlem, medlem av bedriftsforsamlingen. Uavhengig sakkyndig, gransker eller aksjeeier erstatter skade som de i den nevnte egenskap forsettlig eller uaktsomt har voldt vedkommende.
- (2) Selskapet, aksjeeier eller andre kan også kreve erstatning av den som forsettlig eller uaktsomt har medvirket til skadevolding som nevnt i første ledd. Erstatning kan kreves av medvirkeren selv om skadevolderen ikke kan holdes ansvarlig fordi han eller hun ikke har utvist forsett eller uaktsomhet.

7.2 Hovedtemaene

Beslutninger i styret tas kollektivt, men dette betyr ikke at ansvaret for beslutningene er likt fordelt mellom styremedlemmene. En konkret vurdering av den enkeltes individuelle skyldgrad i forhold til den skade det kreves erstatning for, vil måtte gjennomføres.

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for om og i hvilke situasjoner man kan oppleve at medlemmer av RUet kan ha en høyere skyldgrad i en erstatningssak enn de som er ordinære styremedlemmer.

Loven krever at den skadevoldende handling er utført «i nevnte egenskap» som betyr at det er under utførelsen av rollen som styremedlem at den ansvarsvoldende handling har skjedd. Det at medlemmer av RUet er nevnt spesifikt unndrar ikke styremedlemmet som utfører denne funksjonen et erstatningsansvar, siden det å sitte i utvalg er en av oppgavene ved å være medlem av styret.

Forholdet mellom styret og RUet er omtalt i kapitlene 5 og 6. RUet er ikke et besluttende organ. Beslutninger i alle saker som er under RUets forberedende og rådgivende behandling, skal beslutes i styret eller fremmes til andre selskapsorganer for endelig beslutning.

7.3 Ansvar etter forarbeidene

Det uttrykkes i forarbeidene at det ved innføring av RU ikke var ment at RUets medlemmer skulle få et økt eller endret ansvar i forhold til styrets øvrige medlemmer.¹⁵⁵

Men departementet innrømmer likevel at det kan oppstå slike situasjoner at et individuelt ansvar knyttet til rollen som medlem av RU, kan være den rolle som har medvirket til en økonomisk skade.

7.4 Eksempler på situasjoner hvor medlemmer av RU kan komme i ansvar

Jeg vil i det følgende redegjøre for situasjoner som kan skape et ansvar i rollen som RU medlem.

7.4.1 Informasjonsplikt

I mange styrever har det utviklet seg en praksis hvor RUet bare rapporterer avvik eller spesielle funn til styret når det gjelder selskapets regelmessige regnskapsrapportering. Kvartalsregnskap og årsregnskapet er derimot gjenstand for en grundigere gjennomgang av hele styret etter at RUet har gransket tallene og de verdivurderinger som er gjennomført.

Av et totalt styre på 6-9 personer inklusive de ansattevalgte styremedlemmene, er det gjerne 3 personer som sitter i RUet. En erfaren og kunnskapsrik leder for RUet i en av de større bankene i Norge stilte nylig spørsmål om det er for mye ansvar på RUets medlemmer når det bare er 3 av styrets 9 medlemmer av styret som skal gjøre alt det forberedende arbeidet.

I utførelsen av sine oppgaver vil RU bli gjort kjent med en mengde informasjon om ulike forhold i selskapet. Hvis medlemmene av RU blir kjent med informasjon som er vesentlig for styrets utførelse av sine styrings- og kontrolloppgaver, vil det være en forsømmelse ikke å sikre at denne informasjonen kommer alle styrets medlemmer i hende.

¹⁵⁵ Ot. prp.nr. 78 pkt 13.5.6.2 side 78

En slik unnlatelse ville være en forsømmelse som vil kunne utløse ansvar for dem som har unnlatt eller medvirket til å unnlate å la styrets medlemmer få innsikt i informasjonen. Dette er også i tråd med NUES-anbefalingen som sier: «Vesentlig informasjon som blir kjent for styreutvalget, bør også formidles til øvrige styremedlemmer.»¹⁵⁶

7.4.2 Informasjonskvalitet

RUs medlemmer får tilgang til en informasjonsdybde og bredde som gjør at de lettere kan ha oversikt over selskapets totale og avdelingenes detaljerte eksponering for finansiell, operasjonell og etterlevelsesrisiko.

Derfor vil medlemmene av RU ha et særansvar for å si i fra under styrets behandling av store saker, hvor kanskje ikke alle styremedlemmene ser konsekvensene for hele selskapet av et tiltak i en av divisjonene. Da er det RU-medlemmenes plikt å si i fra på styremøtet om hvilke ytterligere konsekvenser et tiltak kan ha for andre deler av selskapet, til tross for at dette ikke er til behandling.

En unnlatelse kan være erstatningsskapende.

7.4.3 Tidsfaktoren - handlingsplikt

RU kan komme over saker som krever styrets umiddelbare behandling fordi tidsfaktoren spiller en stor rolle i styrets evne til å eliminere eller minimalisere skadene for selskapet ved det RU har identifisert i sitt kontrollarbeid.

En unnlatelse av å varsle umiddelbart i en slik situasjon, vil kunne være en forsømmelse som kan øke RU-medlemmenes ansvarsgrad. Det er likevel viktig at RU gjør en selvstendig vurdering av graden av mulig skadevoldende egenskap ved de funn som er identifisert, før de setter i gang umiddelbar varsling av styrets leder og styrets medlemmer.

¹⁵⁶ NUES-anbefalingen side 34

7.4.4 Forsømmelse av å utføre lovfestede oppgaver

Det er styret som fastsetter mandat, instruks og godkjenner RUs plan for RUs arbeid. Om RU ikke bruker den tid som man finner nødvendig for å utføre sin oppgave, vil det kunne være en unnlateseshandling som kan utløse erstatningsansvar.

Det må være RUs oppgave å disponere den tid man har lagt frem for styret slik at man klarer å gjøre sitt arbeid tilfredsstillende. Hvis man ikke klarer å utføre sine oppgaver innenfor de tidsrammer som er avtalt med styret, er det RUs selvstendige plikt å varsle styret om at de ikke er i stand til å utføre sine oppgaver innenfor tidsrammene.

Styret må deretter beslutte hvordan RU best skal kunne løse sine oppgaver med de tidsressurser som ligger tilgjengelig i resten av tjenesteperioden for RU.

7.4.5 Forsømmelse ved ikke å utføre lovpålagte oppgaver godt nok

Det er ikke usannsynlig at RU kan komme opp i en situasjon hvor man under utførelse av sine oppgaver ikke har identifisert at det er svikt i avvikshåndteringen i en divisjon, svikt i toppledelsens håndtering ved rapportert avvik eller i prosessene for varslere.

Det er grunn til å tro at RUs medlemmer også må kunne arbeide etter prinsippet om «etter deres overbevisning». Hvis RU har utført sitt arbeid innenfor de tidsrammer som er gjort tilgjengelig, bør det kunne etableres en dokumentasjon på at RU har gjort så godt som de kunne under de rammer som var tildelt.

7.4.6 Undersøkelsesplikt ved mistanke

Når RU kommer over informasjon i sitt virke som de vet krever en grundigere undersøkelse, er det RU-medlemmenes selvstendige plikt å be om mer informasjon og gjerne beskrive formen på den informasjonen man ønsker om en sak.

Unnlatelse fra å iverksette ytterligere undersøkelser i en sak som i ettertid skader selskapet eller andre økonomisk, kan utløse erstatningsansvar.

Ekstra alvorlig er det hvis RU ikke samtidig har varslet styrets leder om behovet for grundigere undersøkelse ved en mistanke om feil eller misligheter.

7.4.7 Særoppgaver pålagt av styret

I noen tilfeller vil RU kunne bli pålagt ikke planlagte undersøkelser eller utredninger for å gi styret råd i saker som faller inn under RUs oppgaver. Det må anses som en alvorlig forsømmelse om RU likevel ikke prioriterer den pålagte oppgaven og styret derved ikke er i stand til å ta de nødvendige beslutninger fordi det forberedende og rådgivende arbeid ikke var gjennomført.

Får forsømmelsen økonomiske konsekvenser for selskapet eller andre, vil RUs medlemmer kunne bli ansvarlige.

7.4.8 Styremedlemmer selvstendige undersøkelsesplikt

Styremedlemmene har stor innflytelse på det som skal behandles på styremøtene.¹⁵⁷

Hvis ett styremedlem krever en sak behandlet, er det nok til at den skal forberedes av administrasjonen eller utvalg og behandles på styremøte.

Styremedlemmene har med andre ord en selvstendig undersøkelsesplikt og en tilsvarende plikt til å sørge for at man har nok informasjon om en sak til å kunne ta en veloverveid beslutning i styremøte. Styremedlemmer kan av den grunn ikke unndra seg et ansvar for beslutninger hvor de burde ha hentet mer informasjon fra for eksempel RUet.

7.4.9 Revisjonsutvalgets leders ansvar

Det har vært diskutert om ikke lederen av RUet burde ha et selvstendig ansvar som burde lovfestes.

¹⁵⁷ Asal § 6-20 (2)

I dag er det revisor som er ansvarlig overfor allmennheten for den beretning¹⁵⁸ han avgir til generalforsamlingen.¹⁵⁹ Han erklærer da han har utført de plikter som pålegges ham. Hvis det i ettertid viser seg at selskapets resultater og finansielle stilling var dårligere enn det han har bekreftet, vil han kunne komme i ansvar.

Et tilsvarende ansvar pålegges ikke et styre, en daglig leder eller en økonomiansvarlig. Hvis de har avgitt sine regnskaper «etter deres beste overbevisning» er det ikke usannsynlig at de vil kunne bli frikjent for uaktsomme handlinger, selv om revisor vil kunne måtte betale erstatning.¹⁶⁰

Derfor har noen diskutert om det ikke burde lovfestes et ansvar for RUs leder, daglig leder og selskapets økonomiansvarlige når det gjelder ansvar for selskapets finansielle rapportering i årsregnskap og årsberetning. Forslagstillerne mener at et slikt selvstendig ansvar vil kunne balansere ansvaret for den finansielle rapporteringen mer enn slik situasjonen er i dag.

7.5 Hvordan revisjonsutvalget reduserer risikoen for eget ansvar

Selv om RU ikke er et besluttende organ, vil RU normalt dokumentere sitt arbeid, sine vurderinger og sine forslag til tiltak for å rette opp feil eller misligheter. På denne måten er det lettere å forstå hvilket underlagsmateriale og rammebetingelser som var bakteppet for RUs vurderinger og forslag. Samtidig kan det redusere RUmedlemmenes selvstendige ansvar for feil.

Normalt arbeider et RU under følgende rammer og prosesser:

1. Styret har utarbeidet mandat og instruks for RU
2. Styret har valgt hvem som skal sitte i RU
3. Det utarbeides årsplaner basert på mandatet som godkjennes i styret
4. Det utarbeides agendaer for hvert RU møte

¹⁵⁸ Asal § 5-1 og § 5-2

¹⁵⁹ Revl § 1-2

¹⁶⁰ Vphl § 5-5 (2) 3. a

5. Det skrives protokoll fra RU møtene som går til alle styremedlemmene
6. RUs leder redegjør for arbeidet og funn i styremøtene
7. Hvis RU bestemmer seg for å be om grundigere undersøkelser, vil de normalt rapportere om grunnen for dette til styret
8. Om RU får særskilte oppdrag fra styret, vil mandatet for dette være et vedtak i styret

Hvis RUs medlemmer utfører de undersøkelser som kreves av dem innenfor loven og sørger for at styret som kollegium alltid er oppdatert på det som skjer i RU, vil det neppe være grunnlag for en interessent å søke skadeserstatning fra de enkelte av styremedlemmene som sitter i RU i egenskap av RU-medlemmer.

8 Hvilke endringer er foreslått for revisjonsutvalget

8.1 Hovedtemaene

EU mener fortsatt at finanskrisen har synliggjort svakheter i revisjonsmarkedet.¹⁶¹

EU har derfor kommet med noen forslag som de håper skal bedre situasjonen. Målet er at dette kan vedtas som en EU-forordning i januar 2013 og en forventet implementering i Norge vil da være i 2015. I det følgende vil jeg kort gå gjennom disse, og legger mest vekt på de forslag som berører RU direkte.

Når RUledere blir spurt om hvordan det har gått etter lovfestingen av RUet, er kommentaren at etter en første tids famling med å finne en fungerende arbeidsfordeling mellom RU og styret og mellom RU og andre kontrollenheter som f. eks kontrollkomite, er de fleste nå enige om at de har funnet en arbeidsform som fungerer godt. Det er blitt større fokus på kontrolloppgavene i styret som helhet gjennom reformen. Likevel mener noen at det kan være forbedringer og disse vil jeg redegjøre for avslutningsvis.

8.2 Endringene for revisorene

8.2.1 Tiltak mot markedskonsentrasjonen i revisjonsbransjen

Det er fortsatt en sterk markedskonsentrasjon i revisjonsbransjen. EU foreslår en rekke tiltak for å øke konkurransen, men disse ligger så langt utenfor min oppgave at jeg lar de forslagene ligge

8.2.2 Revisorrotasjon

Den maksimale oppdragstid for selskaper av allmenn interesse settes til 6 år. Videre kan man ikke gjenvelges som revisor før det er gått ytterligere 4 år.

¹⁶¹ EU Green Paper 2011

8.2.3 Partnerskifte hos revisor

Det foreslås redusert tjenestetid til 4 år for den ansvarlige revisor i et revisjonsoppdrag.

8.2.4 Utvidet beretning fra revisorene

Revisor blir bedt om å rapportere bredere og dypere i sin beretning, likevel settes det strenge grenser på hvor omfattende årsberetningen kan være.

8.2.5 Forbud mot rådgivningstjenester

Det kan ikke utføres rådgivningstjenester fra det revisjonsselskap som har revisjonen i selskap av allmenn interesse.

8.2.6 Forbud mot å tilby tilknyttede tjenester til revisjonen

Inntil 10 % av revisjonshonoraret kan brukes til attestasjonsoppgaver og produksjon av såkalte «comfort letters».

8.2.7 Samlet kommentar til forslagene om revisor

Man ønsker å skape større konkurranse blant revisorene. Dette gjelder særlig de reglene jeg har valgt ikke å referere. Men fra de som er referert forstår vi at man ønsker flere aktører inn på hver enkelt klient gjennom å bruke argumentet at uavhengighet skaper bedre kvalitet, integritet og objektivitet i skjønnsutøvelsen av revisjonen.

Ledende revisorer er usikre på om tiltakene gir den ønskede effekt på det viktigste målet – nemlig å lukke gapet mellom kundens forventninger om revisjonsarbeidet og det som faktisk gjøres. Det anføres at det ikke er sikkert at økt uavhengighet gir bedre kvalitet for oppdragsgiverne og henviser til at synspunktet ikke er understøttet av forskningsresultater.

For RU betyr reglene at det blir tettere oppfølging av revisors arbeidsoppgaver og uavhengighet i tillegg til betydelig merarbeid ved de hyppige revisorskiftene.

8.3 Endringene for revisjonsutvalget

8.3.1 Styrking av den lovfestede kompetansen

Det foreslås at RUet skal styrkes med en person med kompetanse innenfor revisjon i tillegg til den personen som allerede finnes med kompetanse innenfor regnskap eller revisjon.

8.3.1.1 Kommentarer

De fleste er enige om at erfaringene med RUet så langt, tilsier at det er ønskelig med en styrking av kompetansen. Styrkingen som er foreslått kommer denne gang ensidig på revisjonsområdet.

Likevel må man stille spørsmål om ikke styrene som i dag ofte består av 9 personer inklusive 3 fra de ansatte, kan bli veldig kontroll- og regnskapstunge når to av de seks aksjeeiervalgte representantene har revisjon og regnskap som sitt kompetansefelt. Samtidig må man kunne stille spørsmål om hvor krevende det blir å være det tredje medlemmet i RU når de andre to er så faglig tunge på de oppgaver som skal utføres.

Problemstillingen blir ikke lettere av at EU har igangsatt høringer hvor temaene blant annet er hvordan man kan skape styrer sammensatt av en mer blandet gruppe mennesker som har ulik faglig bakgrunn og kompetanse.¹⁶²

Fra faglig hold sies det at det ikke vil være noe vanskelig å finne tilgjengelige og uavhengige personer som har den nødvendige kompetanse innenfor revisjon som forslaget nå krever.

De økonomiske konsekvensene vil være at de samlede honorarene må betydelige opp fra dagens nivå for å kunne tiltrekke seg de beste fagfolkene. Nødvendig tidsforbruk for å utføre både dagens og de foreslåtte nye oppgaver vil kreve dette.

¹⁶² Børsmelding 4/2011

8.3.2 Styrking RUs uavhengighet

Det foreslås at flertallet av medlemmene i RUet skal være uavhengige av ledelsen.

8.3.2.1 Kommentar

Dette er allerede implementert i Norge fordi NUES-anbefalingen inneholder en slik anbefaling. At dette blir lovfestet betyr ingenting for de selskaper som følger NUES-anbefalingen på dette området.

Begrunnelsen for forslaget er å sikre at RUet har den nødvendige integritet og objektivitet i utførelsen av sine oppgaver.

8.3.3 Økt rapportering fra revisor til RUet

Det foreslås at revisor skal rapportere mer til RUet.

8.3.3.1 Kommentar

Etter norsk praksis er revisors rapportering til RUene ganske omfattende og forslaget medfører bare mer skriftlighet og mer formell form på informasjonen.

8.3.4 Større ansvar ved valg av revisor

Det er foreslått at RU skal lede prosessen med utvelgelse av revisor. Det blir et krav om at minst ett mindre selskap skal inviteres inn i anbudsprosessen. Videre er kravet om at RU skal innstille på minst to kandidater til styret, men samtidig uttrykke sin preferanse. Styret skal deretter innstille minst to kandidater til generalforsamlingen. RUets innstilling skal følge med papirene til generalforsamlingen og det vil være naturlig at RU-leder stiller på generalforsamlingen for å svare på eventuelle spørsmål.

8.3.4.1 Kommentar

Dette er en oppgave RU er involvert med i dag, men det er administrasjonen som vanligvis leder prosessen med RUet som viktige deltakere.

Forslaget vil bety betydelig mer tidsbruk for medlemmene av RUet i de periodene hvor det skal gjennomføres revisorvalg og økte kompetansekrav for å være rustet til å lede

prosessen, sette kriteriene, evaluere resultatene og forhandle fram en god avtale for selskapet.

Et spørsmål man bør stille er om det er gunstig at RU faktisk leder prosessen, siden RU senere skal «overvåke» den samme revisors utførelse av oppgaven. Vil ikke en sterk deltakelse i utvelgelsesprosessen skape mindre uavhengighet mellom RU medlemmene og revisor?¹⁶³

8.4 Forslag fra norske RUpaktikerne¹⁶⁴

8.4.1 Revisjonsutvalgets leder bør ansvarliggjøres

Jeg har nevnt tidligere at det kan være behov for å ansvarliggjøre leder av RU. Det vil si lovfeste at vedkommende er ansvarlig for kvaliteten i det arbeid som RU utfører, på lik linje med revisorers ansvar for sin del av kontrollarbeidet.

Dette vil kunne profesjonalisere RUarbeidet ytterligere og gi høy status for denne typen funksjon. Ansvar et vil kunne trekkes etter de linjer for ansvar som jeg har påpekt i forrige kapittel.

8.4.2 Revisjonsutvalgets leder bør autoriseres

Det er kommet forslag om å formalisere den kompetansen som det medlemmet som skal ha spesialkompetanse innenfor revisjon eller regnskap skal ha. Man ser for seg at Finanstilsynet kunne gjøre en egnethetsvurdering av dette medlemmet og på den måten gi vedkommende en formell autorisasjon til å sitte i revisjonsutvalg som kompetent medlem.

Uavhengigheten i forhold til det enkelte selskap og selskapets ledelse måtte vurderes i hvert enkelte tilfelle, og skulle ikke være undergitt egnethetsvurderingen.

¹⁶³ Se tidligere avsnitt 6.6.5.2

¹⁶⁴ Innspill jeg har fått ved henvendelse til ulike RUmiljøer

8.4.3 Styrk kompetansen i styrene

Et forslag går ut på å styrke kompetansen i styrene. Idéen er at krevende styremedlemmer skaper gode revisorer og skaper en trygghet for at revisor kan opptre med «integritet, objektivitet og aktsomhet».¹⁶⁵ Krevende styrer skaper profesjonalitet med også den nødvendige avstand mellom partene som gjør at de kan arbeide med større grad av objektiv skønnsvurdering.

I dag er det et krav om at styret samlet skal ha kompetanse til å utføre de oppgaver som RU er tildelt. Å lovfeste ytterligere spesifikke kompetansekrav for styret kan bli vanskelig. Derimot bør utdanningsinstitusjoner se på medlemmer av RU som et ressurssterkt marked for videreutdanning.

8.4.4 Ansvarliggjør økonomiansvarlig

Det finnes også et forslag om å ansvarliggjøre produsenten av det materialet som skaper de grunnlaget for de finansielle rapporter som styret er forpliktet til å utarbeide. Man ønsker å lovfeste ansvar for økonomidirektører.

8.4.5 Styrk virksomhetskompetansen

Det er en utfordring for styrene å skaffe nok uavhengige styremedlemmer som kan bransjen så godt at de kan forstå og utfordre ledelsens planer for virksomheten.

I Sverige har de hatt en lang tradisjon med at daglig leder ved fratreden går inn i en posisjon i styret. Dette har styrket virksomhetskompetansen i styrene, men styrets uavhengighet av ledelsen blir naturligvis svakere.

Etter uavhengighetsreglene som er beskrevet i kapittel 5 har en som har vært ansatt i ledelsen de siste fem årene ikke den nødvendige uavhengighet til å kunne sitte i RU.

¹⁶⁵ Revl § 1-2 annet ledd

8.4.6 Velg spesialkompetanse utenfor styret

Et forslag er at spesialkompetansen kan hentes inn i RU utenfor styrets medlemmer.

Dette er et forslag som det åpnes for i Revisjonsdirektivet. Her var det under spesielle forutsetninger mulig at andre selskapsorgan kunne være revisjonsutvalg, men man fant det ikke hensiktsmessig å endre norsk selskapsrettsstruktur for å tilfredsstille kravene for at andre organ kunne etablere seg som RU.

I forarbeidene er det konkludert med at det kun er styremedlemmer som kan sitte i RU, så med dagens lovgivning kan RU leie inn rådgivere for å løse sine oppgaver, men de kan formelt ikke være medlemmer av RU.

9 Litteraturliste

Litteratur henvisninger:				
Forfatter	Tittel	Utgave	Utgivelsessted/forlag	År
Woxholth, Geir	Selskapsretten	Utgave 4, 1. opplag	Oslo, Gyldendal	2012
Andenæs, Mads Henry	Selskapsretten	Opplag 3	Eget forlag	2007
Andenæs, Mads Henry	Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper	Utgave 2 3. opplag	LOBO Media AS	2009
Cadbury, Adrian	Corporate Governance: A Personal View	Reprinted 2011	Oxford Univeristy Press	2002
Hundeide, Jan-Erik	Årsregnskapet i teori og praksis	Utgave 9, 1. opplag	Gyldendal Akademisk	2008
Braiotta, Louis	The Audit Committee Handbook	Utgave 5	New Jersey, USA, Wiley	2010
Sjåfjell, Beate	Towards a Sustainable European Company Law		Kluwer Law International	2009

Artikler og hefter				
Utgiver	Tittel	Utgave	Utgivelsessted/forlag	År
NUES	Anbefaling om eierstyring og selskapsledelse		Hjemmeside	2010
NUES	Endring av anbefalingen		Hjemmeside	2011
PWC	Styreboken 2012		PWC	2012
Oslo Børs	Børsmelding 4/2009		Hjemmeside	2009
Oslo Børs	Børsmelding 2/2011		Hjemmeside	2011
Oslo Børs	Opptaksvilkår av juli 2011		Hjemmeside	2011
Oslo Børs	Løpende forpliktelser av juli 2011		Hjemmeside	2011
Revisorforeningen	Forslag til endringer av Revisjonsdirektivet		Hjemmeside	2012

Lov- og forarbeidsregister som er referert til eller nevnt i masteroppgaven	
År	Navn (Kortnavn) av Dato nr.
1956	Lov om tilsyn med finansinstitusjoner mv. (finanstilsynsloven) av 7. desember 1956 nr. 1
1961	Lov om sparebanker (sparebankloven) av 24. mai 1961 nr. 1
1961	Lov om forretningsbanker (forretningsbankloven) av 24. mai 1961 nr. 2
1980	Lov om ligningsforvaltning (ligningsloven) av 13. juni nr. 24
1981	Lov om vern mot forurensing og om avfall (forurensingsloven) av 13. mars 1981
1988	Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (finansieringsvirksomhetsloven) av 10. juni 1988 nr. 40
1997	Lov om aksjeselskaper (aksjeloven) av 13. juni 1997 nr 44
1997	Lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven) av 13. juni 1997 nr. 45
1998	Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) av 17. juli 1998 nr. 56
1999	Lov om revisjon og revisorer (revisorloven) av 15. januar 1999 nr. 2
1999	Lov om skatt og formue og inntekt (skatteloven) av 26. mars 1999 nr.14
2000	Lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven) av 29. juni 1990 nr. 50
2000	Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) av 24. november 2000 nr. 82
2004	Lov om konkurranse mellom foretak og kontroll av foretakssammenslutninger (konkurranseloven) av 5. mars 2004 nr. 12
2004	Lov om bokføring (bokføringsloven) av 19. november 2004 nr. 73
2005	Lov om forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet (forsikringsvirksomhetsloven) av 10. juni 2005 nr. 44
2005	Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) av 17. juni 2005 nr. 62
2005	Lov om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav (skattebetalerloven) av 17. juni 2005 nr. 67
2007	Lov om eiendomsmegling (eiendomsmeulingsloven) av 29. juni 2007 nr. 73
2007	Lov om regulerte markeder (børsloven) av 29. juni 2007 nr. 74
2007	Lov om verdipapirhandel (verdipapirhandeloven) av 29. juni 2007 nr. 75
2009	Lov om kontroll av markedsføring og avtalevilkår (markedsføringsloven) av 9. januar 2009 nr. 2
2009	Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven) av 6. mars 2009 nr. 11
2011	Lov om verdipapirfond (verdipapirfondloven) av 25. november 2011 nr. 44
2007	Forskrift om regulerte markeder (børsforskriften) av 29. juni 2007 nr. 875
2008	Forskrift om risikostyring og internkontroll (internkontrollforskriften) av 22. september 2008 nr. 1080
2008	Forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsforskriften) av 13. mars 2009 nr. 302
2009	Forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplass (bygggherreforskriften) av 3. august 2009 nr. 1028

1997	NOU 1997:9 Om revisjon og revisor
2008	NOU 2008:16 Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon
2006	St. prp. nr 81 (2006-2007)
2009	Ot. prp. nr. 78 Om lov om endringer i revisorloven og enkelte andre lover (gjennomføring av revisjonsdirektivet)
2009	Innst. O. nr. 101 (2008-2009) Innstilling fra finanskomiteen om lov om endringer i revisorloven og enkelte andre lover (gjennomføring av revisjonsdirektivet)
2009	Prop. L (2008-2009) Endringer i regnskapsloven og enkelte andre lover (foretaksstyring og tiltak mot manipulerings av finansiell informasjon)
2009	Besl. O. nr. 133 (2008-2009) Lov om endringer i revisorloven og enkelte andre lover (gjennomføring av revisjonsdirektivet)
2004	KOM(2004)177 Høringsnotat om Revisjonsdirektivet
2006	Revisjonsdirektivet 2006/43/EF
2006	Regnskapsdirektivet 2006/46/EF

Liste over hjemmesider som er hyppig brukt i emnesøk for oppgaven

Hjemmesider:	Organisasjon	Hva som er interessant
www.oslobors.no	Oslo Børs	Børsmeldinger, opptaksregler, løpende forpliktelser
www.nues.no	Norsk Utvalg for Eierstyring og Selskapsledelse	NUES anbefalinger, kommentarer til EU Green Paper
www.lovdato.no	Lovdata	Lover, forskrifter, forarbeider
http://www.jus.uio.no/itp/forskning/omrader/selskap/	Selskapsrett, Det Juridiske Fakultet, UiO	Selskapsrettsforum
www.pwc.no	Price Waterhouse Coopers	Revisjonsselskap med mer
www.deloitte.no	Deloitte	Revisjonsselskap med mer
www.kpmg.no	KPMG	Revisjonsselskap med mer
www.ey.no	Ernst & Young	Revisjonsselskap med mer
www.europalov.no		Lovarbeider i EU/EØS
www.ferma.eu	Risk Management organisasjon i EU	Internkontroll og risikostyring
www.idunn.no	Idunn	Artikler om revisjonsutvalg
www.revisorforeningen.no	Revisorforeningen	Fakta om revisjonsutvalg

10 Lister over tabeller og figurer m v

Ingen